

Sakligt, klart och begripligt
En studie om kvalitet i översättningsprocessen
i tvåspråkiga kommuner

Anna Jaakkosela
Tammerfors universitet
Fakulteten för kommunikationsvetenskap
Magistersstudier i flerspråkig kommunikation och översättningsvetenskap
Inriktning, svenska
Pro gradu-avhandling
September 2017

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

JAAKKOSELA, ANNA: Sakligt, klart och begripligt. En studie om kvalitet i översättningsprocessen i tvåspråkiga kommuner.

Pro gradu -tutkielma, 58 sivua + liite (1 kpl) + suomenkielinen lyhennelmä (10 sivua)
Syyskuu 2017

Tässä tutkielmassa käsittelem kaksikielisten kuntien käännösprosessia ja sen laatua. Tutkielman tavoitteena on ollut selvittää, mitkä seikat parantavat kunnan käännösprosessin laatua ja mitkä seikat toisaalta taas heikentävät sitä. Tutkielma kartoittaa samanaikaisesti kuntien käännösprosessia ja kuntakääntäjien työtä.

Tutkielman aineisto koostuu kvalitatiivisista tutkimushaastatteluista, jotka tehtiin marraskuussa 2012. Haastattelin yhteensä kahdeksaa kuntakääntäjää, joiden työtehtäviin kuului kuntatekstien kääntäminen suomesta ruotsiin. Olen tehnyt aineistosta deduktiivisen sisällönanalyysin. Analyysia ohjasi Rosemary Mackenzien (2004a) malli käännösprosessin laatuajrjestelmästä, jota vertaan kunnan käännösprosessiin ja sen laadunvarmistukseen.

Tutkimuksessa selvisi, että kuntien käännöstoiminta on ennen kaikkea institutionaalista kääntämistä. Kuntainstituutio luo käännöstoiminnalle raamit, jotka toisaalta antavat hyvät edellytykset onnistuneelle käännösprosessille. Toisaalta taas kääntämisen sitoutuneisuus kuntaan tarkoittaa, että aikatauluihin ja toimintatapoihin on vaikea tehdä muutoksia. Kunnissa myös kääntäjä ja käännösprosessi jäävät näkymättömiksi, mikä toisaalta vahvistaa illuusiota kaksikielisestä hallinnosta, mutta voi vaikuttaa käännöstyön arvostukseen.

Käännösprosessin laatuun vaikutti positiivisesti ennen kaikkea kääntäjän yhteistyö muiden käännösprosessin osapuolien, kuten toisten kääntäjien, lähdetekstin kirjoittajan ja muiden alojen asiantuntijoiden, kanssa. Yhteistyön myötä kääntäjät säästivät aikaa tiedonhaulta ja kielentarkastukselta, mikä tarkoitti, että kääntäjällä oli enemmän aikaa kääntää ja viimeistellä kohdetekstit. Myös kääntäjien ammattitaito paransi käännösprosessin laatua.

Käännösprosessin laatuun vaikutti negatiivisesti muun muassa kiire. Ajan puutteessa kääntäjät joutuivat silloin tällöin palauttamaan käännöksiä, joiden laatuun he eivät olleet tyytyväisiä. Kuntakääntäjät kokivat ajoittain myös, että kääntämistyötä ei arvostettu, mikä näkyi liian myöhään lähetettyinä lähdeteksteinä ja epärealistisina odotuksina. Käännösprosessin laatua heikensi myös lähdetekstien välttävä laatu, mikä tarkoitti, että kääntäjät joutuivat joissakin tapauksissa tarkistamaan ja korjaamaan lähdetekstejä. Tämä taas johti helposti siihen, että varsinaiselle kääntämiselle jäi entistä vähemmän aikaa.

Avainsanat: institutionell översättning, kommuner, kvalitet, översättningsprocess

Innehållsförteckning

1	INLEDNING.....	1
	1.1 Bakgrund	1
	1.2 Avhandlingens syfte	2
	1.3 Tidigare undersökningar.....	4
2	METODER OCH MATERIAL	6
	2.1 En kvalitativ forskningsintervju	6
	2.2 Material.....	9
	2.2.1 Kommunerna.....	9
	2.2.2 Informanterna.....	10
	2.2.3 Kommunala texter och deras funktion	11
	2.3 Innehållsanalys	12
3	ÖVERSÄTTNING I DEN OFFENTLIGA SEKTORN	14
	3.1 Vad betyder översättning i den offentliga sektorn?.....	14
	3.2 Vad innebär översättningsprocessen i den offentliga sektorn?	18
	3.2.1 Översättning ur social synvinkel.....	18
	3.2.2 Förutsättningar för kvalitet i översättningsprocessen	21
	3.3 Översättning i kommuner	27
	3.3.1 Kommun som institution.....	27
	3.3.2 Kommunbornas språkliga rättigheter	28
4	ÖVERSÄTTNING I TVÅSPRÅKIGA KOMMUNER	31
	4.1 Analysmodellen.....	31
	4.2 Analys.....	34
	4.2.1 Förfas.....	34
	4.2.2 Textproduktion.....	36
	4.2 Sammanfattande diskussion	48
5	DISKUSSION.....	52
	Källförteckning	59
	Bilaga 1	64

Suomenkielinen lyhennelmä

1 INLEDNING

Finland är ett tvåspråkigt land. Nationalspråken finska och svenska och deras talare är konstitutionellt sett jämställda. Finlands grundlag (731/1999, § 17) bestämmer att var och en har rätt att använda sitt eget språk i officiella sammanhang, vare sig språket är finska eller svenska. Myndigheterna ska uppfylla språklagens (423/2003, § 32) krav att ge ut texter som berör individens liv, hälsa, säkerhet, egendom och miljö på båda språken.

Finlands tvåspråkighet är dock en *illusion*. Samhället fungerar i stort sett på majoritetsspråket finska med undantag av några svenskspråkiga regioner. Den svenskspråkiga befolkningen förblir antalsmässigt tydligt en minoritet då svenskspråkiga omfattar bara drygt 5 procent av finländarna.

1.1 Bakgrund

För att säkerställa att den svenskspråkiga minoritetens språkliga rättigheter förverkligas i en finskspråkig förvaltning, har den offentliga sektorn redan länge vänt sig till översättare och översättning. I synnerhet är de finlandssvenska myndighetstexterna nästan alltid översättningar (Lassus 2014: 224; Lassus 2017b: 111).

Översättningsverksamheten inom den offentliga sektorn har flera uppgifter. För det första säkerställer den att myndigheterna förverkligar lagens krav på att ge service på båda språken. För det andra hjälper den att upprätthålla illusionen av en tvåspråkig förvaltning. För att inte krossa illusionen verkar det som om översättningsarbetet döljs – översättarna och deras insatser i förvaltningsarbetet förblir för det mesta osynliga.

De översatta myndighetstexterna är inte oproblematiske. Å ena sidan ligger problemet redan i själva källtexterna. Myndighetstexterna brukar inte vara läsarvänliga, utan de anses vara onödigt komplicerade, täta och svåra att förstå. Å andra sidan är också kvalitetsskalan hos översatta myndighetstexter stor och de innehåller spår av att vara översatta (Lassus 2017a: 97; Lassus 2017b). Kanslispråk förblir ofta kanslispråk också i översättningen (Koskinen 2011: 58).

I en språkminoritet där de flesta är mer eller mindre tvåspråkiga kan en mindre lyckad översättning bli oläst, eftersom de som kan båda språken väljer att läsa källtexten. De motiverar

valet med att källtexten är ”bättre” och lättare att förstå än översättningen. Dessutom kan de tvivla på att informationen i översättningen inte är lika pålitlig som informationen i källtexten eller att översättningen inte innehåller all information. (Lassus 2017b: 111.)

Kvaliteten på de finlandssvenska myndighetstexterna i Finland är inte en obetydlig sak. Servicen i den offentliga sektorn utgör en väsentlig del av varje medborgares vardag. Dessa texter är avsedda för var och en av oss och de kan innehålla viktig information som påverkar vår eller våra närståendes vardag.

Översättarna i den offentliga sektorn har inte en lätt uppgift. De har en viktig lagstadgad uppgift i att överföra information, lagar och anvisningar av olika slag från finska till svenska i enlighet med språklagens krav (Lassus 2014: 230) samtidigt som de underlättar informationsförmedlingen mellan kommunen och den svenskspråkiga befolkningen – genom ett *sakligt, klart och begripligt* myndighetspråk (Förvaltningslagen 434/2003, § 9).

1.2 Avhandlingens syfte

Avhandlingens syfte är att undersöka hur de språkliga rättigheterna garanteras utifrån översättningssynvinkeln i den offentliga sektorn. Närmare bestämt är jag intresserad av hur översättningskvaliteten säkras i tvåspråkiga kommuner. Jag har valt att fokusera på tvåspråkiga kommuner där svenska utgör minoritetsspråket och där den primära översättningsriktningen är finska–svenska. Att jag valde just kommuninstitutionen i stället för en annan myndighet motiverar jag genom att den lokala förvaltningen är en institution med lång historia och därigenom en djupt inrotad rutin för att hantera tvåspråkighet. En del lokala förvaltningar har långa traditioner i att anlita översättare. Till exempel anställde Tammerfors stad den första översättaren till finska redan i slutet av 1800-talet (Koskinen 2014: 193), då stadsförvaltningens handlingspråk var svenska.

Mina forskningsfrågor är:

- Vilka faktorer främjar översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner?
- Vilka faktorer försvagar översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner?

För att svara på dessa frågor måste jag först välja vilken synvinkel jag granskar översättningskvaliteten ifrån. Jag har valt att utesluta översättningar ur studien, eftersom en sådan studie antagligen skulle ge svar på *var* kvaliteten brister, men skulle knappast leda till en diskussion om *varför* kvaliteten brister eller hur den kunde förbättras. Att forska i orsakerna bakom dessa möjliga brister kan leda till mer givande diskussioner.

Mitt intresse ligger mer på hur den bakomliggande institutionen, kommunen, interagerar med översättningsarbetet. Därför har jag i denna studie valt att ta en mer översättningssociologisk inriktning och fokusera på kommunalt anställda översättare (i fortsättningen *kommunöversättare*). Hur ser översättningsprocessen ut i tvåspråkiga kommuner? Vilka uppgifter har kommunöversättare och hur genomför de dem? Vilka redskap och hjälpmedel använder översättare? Vilka andra aktörer i kommunen ingår i översättningsprocessen och hur påverkar de översättningsprocessen? Vilka åtgärder har kommunerna för att säkerställa att de texter som de publicerar är av bra kvalitet? Genom att svara på dessa frågor kan jag redogöra för vilka faktorer som påverkar kvaliteten på översättningsprocessen och reflektera över om de påverkar kvaliteten positivt eller negativt.

Undersökningen ger viktiga insikter i institutionell översättning i Finland. Ju mera vi vet om omständigheterna och översättningspraxisen i de olika institutionerna, desto mera kan vi säga om institutionell översättning överlag (Koskinen 2011: 59). Undersökningar om översättningsprocessen ger också information om kausaliteter i översättning, det vill säga varför översättningarna ser ut som de ser (Chesterman 2006: 23). Undersökningarna i översättningsprocessen kan också ändra på hur vi ser på översättningskvaliteten. Vi får intressant information om vilka arbetsmetoder och omständigheter som leder till så kallade bra översättningar. Resultaten kan vara till nytta i utvecklingen av översättarutbildningen och översättningspraxisen i olika översättande institutioner (Munday 2013: 97). Ju mera institutionerna blir medvetna om fungerande och mindre fungerande tillvägagångssätt, desto mera kan de påverka översättningskvaliteten.

Studien beskriver också hur kommunal översättning såg ut i Finland i början av 2010-talet. Information om hur kommunöversättarna gör när de översätter kan vara nyttig inte bara för professionella översättare utan också för översättarstudierande. Liknande översättningssociologiska studier om översättningsprocessen har blivit allt vanligare på 2000-talet och översättarnas egna förklaringar om hur de gör är värdefulla för översättningsvetenskapen (Mossop 2000: 40).

1.3 Tidigare undersökningar

Institutionell översättning har undersökts av flera finska forskare. Kaisa Koskinens (2008) etnografiska undersökning om översättning i Europeiska kommissionen är ett viktigt inslag i institutionell översättning. I den översättningssociologiska undersökningen analyserar Koskinen inte bara källtexterna och de översatta texterna utan också översättarna själva via observation och gruppintervjuer. Koskinen kommer till den slutsatsen att översättarna i Europeiska kommissionen utgör sitt eget samfund och känner sig i viss mån isolerade, även om de är jämställda med andra EU-tjänstemän. Detta förstärks genom att deras roll i kommissionen anses vara instrumentell och osynlig, vilket leder till att EU-översättare i viss mån upplever att de bara är ett ”nödvändigt ont”.

Översättning i finska institutioner har studerats av bland annat Liselott Nordman (2009) vars undersökning handlar om lagöversättningsprocessen från finska till svenska. Hon studerar processen från ett kombinerat produkt- och processperspektiv, och undersökningens fokus ligger på översättningarna, institutionerna och personerna bakom översättningen, dvs. översättarna och granskarna. Nordman anser att det uppstår problem då det brister i kommunikationen och i teamarbetet mellan institutionerna som deltar i lagöversättningsprocessen.

Minna Ruokonen (2014, 2016) har å sin sida undersökt översättaryrkets status. I sin intervjuundersökning om professionella översättare och översättarstuderande granskar Ruokonen myten om yrkets låga status. Enligt Ruokonens hypotes kan den låga statusen bero på översättarnas låga inkomstnivå, utomstående felaktiga uppfattningar om vilka kompetenser översättning kräver och yrkets osynlighet. Undersökningens resultat pekar på att översättaryrkets status förblir på en genomsnittsnivå eller under den. Ruokonen menar att det beror på översättandets osynlighet. Å ena sidan är yrket osynligt, å andra sidan får dåliga översättningar ensidigt negativ synlighet.

Därtill finns det ett antal undersökningar och utredningar som handlar om Finlands tvåspråkighet och översättning till svenska. Språkklimatet och förverkligandet av de språkliga rättigheterna i Finland undersöks med jämna mellanrum. Språkbarometern, en enkät som utförs av Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi i samarbete med Justitieministeriet och Finlands kommunförbund, går ut på att följa upp hur den språkliga servicen har förverkligats i tvåspråkiga kommuner. Uppföljningen görs genom att skicka en postenkät till ca 9000 slumpmässigt valda kommunbor som hör till den lokala språkminoriteten. Den senaste

språkbarometern (Lindell 2016) visade att den svenskspråkiga minoriteten upplever språkklimatet vara mer negativt än vad finskspråkiga gör. De upplever att inställningen till andra språkgrupper och förhållandet mellan den finsk- och svenskspråkiga befolkningen har blivit sämre. Dessutom uppger nästan hälften av de som svarade på enkäten att de hade upplevt diskriminering på grund av sitt eget språk. Hur de svenskspråkiga upplever att deras språkliga rättigheter förverkligas varierar från ort till ort, men i genomsnitt är de mindre nöjda med den språkliga servicen i den kommunala och statliga servicen jämfört med den finska majoriteten.

Översättning till svenska och de som översätter till svenska har undersökts bland annat av Jannika Lassus (2014, 2017b) via enkätundersökningar. Enligt Lassus är dessa översättares position i Finland privilegierad, eftersom en stor del av dem är anställda översättare. Detta beror antagligen på att de ofta översätter för den offentliga sektorn och bidrar till att språklagens krav uppfylls. Översättarna fungerar också ofta som experter på det svenska språket på sin arbetsplats. Enligt Lassus (2017b: 118) upplever de offentligt anställda översättarna att de inte har tillräckligt med tid att utföra översättningsuppdragen och ofta är tvungna att lämna in översättningarna snabbare än de själva skulle vilja. Samma översättare tycker också att källtexterna är språkligt sett dåliga och att översättningarna ofta är av en bättre kvalitet än källtexterna. Översättare får sällan respons på sina översättningar. Lassus (2017b) kommer till den slutsatsen att uppdragsgivare borde ge mera tid för översättningar och utveckla en responskultur som uppmuntrar översättare för att de ska kunna utveckla sin yrkeskunskap. På detta sätt uppnår översättare bättre kvalitet i sina översättningar.

Mig veterligen finns det inga undersökningar som skulle kartlägga just översättningsverksamheten i tvåspråkiga kommuner. Man kan dock bilda sig en uppfattning om kommunöversättares arbete genom utredningar och artiklar. I en artikel för *Översättaren* beskriver en kommunöversättare hur deltagandet i *Rakt på sak*, ett klarspråksprojekt i samarbete mellan Finlands kommunförbund och den svenska avdelningen vid Institutet för inhemska språken, påverkade det kommunala arbetet ur översättarnas synvinkel (Linden 2012). Enligt henne främjade projektet kvaliteten på både käll- och måltexterna och hjälpte källtexternas författare att se vad översättning innebär och hur krävande det är. Dessutom hade deltagandet i projektet bidragit till en mer fungerande kommunikation mellan översättare och uppdragsgivare. Å andra sidan har det också lett till att uppdragsgivarna ibland förväntar sig att kommunöversättarna korrigerar och förbättrar källtexterna, vilket inte är realistiskt med tanke på kommunöversättarnas redan strama tidtabeller.

2 METODER OCH MATERIAL

För att kunna forska i kvaliteten i översättningsprocessen i tvåspråkiga kommuner måste jag först kartlägga själva *översättningsprocessen*. Översättningsprocessen kan granskas ur två olika synvinklar. Den kan å ena sidan ses som en *kognitiv process* som sker i översättarens huvud då hen översätter en text. Denna process kan studeras till exempel med introspektiva metoder där översättaren verbaliserar sina tankegångar samtidigt som hen översätter (*think-aloud protocols*, TAP) eller genom att använda olika programvaror för att observera vad översättaren gör med sin dator då hen översätter (Albir & Alves 2009: 69–71). Å andra sidan kan översättningsprocessen ses som en *kommunikativ handling* som består av olika aktörer och uppgifter. Då ligger undersökningens tyngdpunkt inte så mycket på detaljerna och översättarens tillvägagångssätt, utan på helheten. Vem samarbetar översättaren med? Vilka människor och resurser ingår processen? Vilka normer och principer reglerar arbetet på text- och organisationsnivå? I praktiken handlar det om att beskriva översättarens arbetsvardag.

I denna studie ser jag översättningsprocessen ur den senare synvinkeln. Eftersom det inte finns detaljerade beskrivningar av översättningsprocessen i tvåspråkiga kommuner samlade jag in materialet själv. Jag valde att intervjua kommunöversättare, eftersom det kändes som den naturligaste metoden att skaffa information om hur processen ser ut. Vem annan kunde beskriva kommunöversättarens vardag bättre än översättarna själva?

I detta kapitel går jag igenom basprinciperna för att genomföra en kvalitativ forskningsintervju och diskuterar dess problematik. Därefter beskriver jag materialet och analysmetoden.

2.1 En kvalitativ forskningsintervju

En kvalitativ forskningsintervju är ett ändamålsenligt sätt att få information om ett outforskat fenomen, eftersom den går ut på att bygga kunskap (Kvale 1997: 9). Enligt Kvale (1997: 81ff) omfattar intervjuprocessen sju steg: tematisering, planering, intervju, utskrift, analys, verifiering och rapportering.

Avsikten med tematisering är att göra en teoretisk analys av det tema som ska undersökas och att formulera forskningsfrågor (Kvale 1997: 86). De ursprungliga forskningsfrågorna och sålunda intervjufrågorna i min studie gick ut på att kartlägga översättningsprocessen i kommunerna. Intervjuerna gick sålunda inte ut på hypotesprövning, utan deras natur var

explorativ (Kvale 1997: 94). I planeringsskedet förberedde jag intervjuerna genom att välja vilka kommuner jag skulle kontakta. Valet föll på dessa två kommuner eftersom jag råkade få kontaktuppgifter till en översättare på var kommun. Dessa översättare blev mina kontaktpersoner som jag kom överens med om praktiska detaljer och intervjuernas tidpunkt.

Intervjuerna genomfördes på hösten 2012 på informanternas arbetsplatser och spelades in på band. Intervjuerna var *halvstrukturerade* (Dalen 2011: 31ff) och de följde en *intervjuguide* som finns som bilaga (bilaga 1). I intervjuguiden anges de ämnen som är föremål för undersökningen och i vilken ordning de tas upp under intervjun (Kvale 1997: 121). I detta fall gav intervjuguiden en översikt över de ämnen som ska behandlas och innehöll förslag till frågor. Även om mina intervjuer följde samma struktur som guiden, lät jag inte den styra intervjuerna för mycket. I fall informanten förde diskussionen in på ett intressant ämne som jag inte hade räknat med, ställde jag nya frågor.

Intervjuguiden hade tre delar: bakgrund, arbetsmiljö och översättningsprocess. I den första delen berättade informanterna om sin bakgrund, som till exempel utbildning, arbetserfarenhet och språklig identitet. I den andra delen bad jag informanterna att beskriva sin arbetsmiljö: arbetsomgivning, redskap och verktyg samt eventuellt samarbete med andra översättare och kolleger. Jag bad dem också att beskriva de texter de översatt, och till sist bad jag dem att berätta hur de upplever sin roll i kommunen. I den sista intervjudelen fick översättarna ett konstruerat översättningsuppdrag. Jag hade på förhand skaffat fyra typiska kommunala texter på finska och svenska. Informanterna fick välja en av texterna med tanke på vilken text de tyckte var den mest typiska kommunala texten av dessa fyra. Sedan bad jag översättarna att beskriva sin översättningsprocess från den stund då de fick texten till att den lämnades in. Ingen egentlig översättning av texten gjordes. Till sist diskuterades översättarnas eventuella översättningsstrategi.

Intervjuer har många fördelar. Det kan dock argumenteras att ett material som bygger på intervjusamtal inte är helt pålitligt. Materialet bygger på översättarnas retrospektion över sina tankegångar och lösningar efter att översättningsuppdraget har genomförts, vilket betyder att informanterna berättar bara sin egen uppfattning om vad de gör, vilket inte nödvändigtvis stämmer med verkligheten (Jääskeläinen 2009: 290). För denna studies syfte är detta dock inte ett större problem, eftersom syftet inte är att gå in på detaljerna i översättningsprocessen, utan att lista ut de stora linjerna.

I en intervjuundersökning är det viktigt att följa vissa etiska riktlinjer. För det första bör intervjuerna gå ut på ett informerat samtycke, vilket betyder att informanterna får veta om undersökningens generella syfte. Å ena sidan var detta problematiskt eftersom jag inte i intervjudet visste att studiens slutliga syfte skulle vara att redogöra för kvaliteten i översättningsprocessen – betoningen på kvalitet kom inte fram förrän alla intervjuerna var genomförda. Innan intervjuerna inleddes, fick informanterna veta om studiens dåvarande syfte, vilket var att kartlägga kommunöversättares vardag och översättningsprocessen i kommuner. Å andra sidan kan det i vissa fall vara motiverat att undanhålla undersökningens specifika syfte för att informanterna ska ge sina icke-övervägda åsikter om ett ämne och inte styras till specifika svar (Kvale 1997: 107ff). Om informanterna skulle ha vetat att undersökningens syfte var att ta reda på kvaliteten i översättningsprocessen, skulle det troligen ha påverkat intervjusvaren. Informerat samtycke är ett känt problem i kvalitativa forskningsintervjuer, och särskilt i halvstrukturerade intervjuer där det plötsligt under intervjun kan dyka upp nya ledtrådar som leder till frågor som inte bestämts på förhand.

För det andra är det viktigt att intervjuerna bygger på *konfidentialitet*. Det betyder att privata data som identifierar informanterna inte kommer att redovisas (Kvale 1997: 109). Meningen med konfidentialitet är att risken för att informanterna får problem på grund av intervjuerna är så liten som möjligt. Informanterna var medvetna om att jag inte skulle nämna kommunerna i min studie och att jag skulle säkerställa att informanterna förblir anonyma. Kvale (1997: 110) påpekar att informanterna i vissa fall kan avslöja något sådant som de senare ångrar. Under intervjuerna diskuterades översättarnas tankar kring yrkets och deras egen status i kommunen som är känsliga ämnen. Därför valde jag att skicka en transkribering av intervjuerna till informanterna för att säkerställa att de var nöjda med den information de gett.

Transkribering av intervjuerna är en väsentlig del av intervjumetoden och i och för sig en första analys över materialet. Genom utskriften struktureras intervjusamtalet i en form som lämpar sig för en närmare analys (Kvale 1997: 155). Jag gjorde en transkribering som mest påminner om en samtalsåtergivning som kunde beskrivas som själva essensen i det som sägs snarare än exakt det som sägs (Lundgren 2009: 75). Jag har till exempel skrivit informanternas utsagor på skriftspråket. Tanken bakom detta var att citaten skulle föreställa hur informanten möjligen skulle ha formulerat sig i skrift (Kvale 1997: 156). Dessutom har jag markerat tonlägen (till exempel ”sarkasm” eller ”skrattar”) eftersom de styr hur informantens utsagor bör tolkas.

2.2 Material

Studiens material består av intervjuer med åtta översättare som arbetade i två olika tvåspråkiga kommuner. Eftersom intervjuerna genomfördes 2012 och denna studie blev färdig 2017, är det möjligt att den beskrivning jag ger av kommunerna inte längre stämmer.

2.2.1 Kommunerna

I studien ingick två tvåspråkiga kommuner där minoritetsspråket var svenska. För att bevara informanternas anonymitet kommer jag i fortsättningen att hänvisa till kommunerna med benämningarna kommun A och kommun B.

Kommun A och kommun B varierade i invånarantalet. Invånarantalet i kommun A är högre än invånarantalet i kommun B. Trots detta var de svenskspråkiga minoriteterna i kommunerna vid intervjutidpunkten procentuellt ungefär lika stora (Statistikcentralen 2016).

Det fanns en skillnad även i det språkliga klimatet mellan kommun A och kommun B. Språkbarometern (Herberts 2013) ger en inblick i den språkliga situationen i kommun A och kommun B. Även om Språkbarometern inte gör skillnad mellan vilken slags service det är frågan om (skriftlig eller muntlig) kunde man argumentera för att barometern ger åtminstone en bild av hur servicen upplevs. När intervjuerna genomfördes hade svaren för Språkbarometern 2012 redan samlats in. År 2012 fick kommun A högre vitsord (något över 8) för sin språkliga service än kommun B (något lägre än 8). Resultaten var ungefär desamma fyra år senare i Språkbarometern 2016. Den service som kanske kunde lyftas fram med hänsyn till kommunal översättning underlyder rubriken ”Tjänstemän”. Där hittas en skillnad: kommun A hade fått lägre vitsord än kommun B år 2012, medan kommun B fyra år senare hade fått lägre vitsord under denna rubrik (Kommuntorget 2016).

Dessutom kan det vara värt att notera att kommun A ligger i en region där det finns flera tvåspråkiga kommuner med en stor svenskspråkig minoritet eller till och med en svenskspråkig majoritet. Kommun B ligger i en region där antalet svenskspråkiga är avsevärt lägre.

Även om man inte kan dra några långtgående slutsatser av dessa fakta, är det dock värt att märka att varje kommun är olika. Dessa skillnader i kommunernas språkliga klimat och tillgång till svenskspråkig service kan ha påverkat vilka slags förväntningar kommunborna hade på

översättningarna och hur mycket översättningsarbetet överhuvudtaget uppskattades, vilket i sin tur kunde ha påverkat hur översättarna upplevde sin roll i kommunen.

2.2.2 Informanterna

Informantgruppen bestod av åtta översättare som arbetade för en tvåspråkig kommun och vars huvudsakliga sysselsättning var att översätta kommunala texter i språkriktningen finska–svenska. Fem informanter arbetade för kommun A, medan tre arbetade för kommun B. För att skydda informanternas anonymitet har jag gett varje informant ett eget kodnamn. Kodnamnen består av förkortningen ”INFO” (för informant), en bokstav och en siffra, t.ex. INFOA1 och INFOB2. Bokstaven står för den kommun informanten arbetade i, medan siffran skiljer åt kommunens översättare ifrån varandra.

Jag kommer inte att förknippa specifik bakgrundsinformation med kodnamnen, eftersom informationen kunde riskera informanternas anonymitet. Yrkesgruppen är liten och vissa detaljer om informanternas bakgrund kunde vara avslöjande. Risken att informanterna känner igen varandras utsagor är också relativt stor. Därför har jag om möjligt försökt försvåra igenkännandet. Jag avslöjar inte heller informanternas kön, utan använder det könlösa pronomenet ”hen”.

Sex informanter uppgav svenska som sitt modersmål. Två uppgav sig vara helt tvåspråkiga, dvs. de kunde inte avgöra om finska eller svenska var deras modersmål. I genomsnitt var det fråga om en grupp erfarna översättare som hade arbetat länge i kommunen. Arbetslivserfarenheten som heltidsöversättare varierade mellan 4 och 30 år. I medeltal hade översättarna till och med 18 års erfarenhet. Nästan alla informanter hade frilansat i någon utsträckning. De flesta hade arbetat under hela sin översättarkarriär för samma arbetsgivare, dvs. kommunen. Detta förstärker Lassus (2014) beskrivning av de anställda översättarnas yrke som ett privilegierat yrke.

Alla informanter hade en högskoleutbildning där översättning antingen var ett huvud- eller ett biämne. Största delen av översättarna hade en utbildning som motsvarar dagens kandidatexamen, medan resten var magistrar. En del informanter hade en tidigare utbildning från en annan bransch, och en del hade utbildat sig vidare i språkbranschen genom att studera ett nytt B-språk eller pedagogik. Flera informanter hade också arbetslivserfarenhet i läraryrket, men alla hade den längsta språkrelaterade arbetslivserfarenheten som översättare.

2.2.3 Kommunala texter och deras funktion

Även om studiens fokus ligger på kommunöversättare och deras översättningsprocess, är det viktigt att beskriva och diskutera kommunala källtexter och deras funktion.

Kommunerna producerar ett betydligt antal texter vars texttyper varierar mycket. För att ge en bild av texttypernas mångfald har jag gjort en lista över alla texttyper som nämndes under intervjuernas lopp: förslag, protokoll, skylt, anvisning, uppgiftsbeskrivning, detaljplan, verksamhetsstadga, kungörelse, förfrågning, brev, tal, infotidning, rapport och broschyr. Kommunen producerar inte alltså enbart förvaltningstexter utan också korta, informativa och synnerligen icke-officiella texter, vilket en av informanterna, INFOB3, beskriver i följande citat:

- (1) [Texterna] är precis allt mellan himmel och jord. [...] Igår översatt jag ett förslag, men idag kan det lika bra komma en text där det står att ”Mattvättplatsen är stängd mellan det och det” eller ”Akta! Is faller” och det är hela texten.

De tvåspråkiga kommunerna i Finland bestämmer i stort sett själva över vilka texter de låter översättas. Språklagen beskriver de så kallade minimikraven, enligt vilka fullmäktiges möteskallelser och protokoll bör skrivas på båda språken. Enligt Justitieministeriets tolkning av lagen bör dessa dokument författas på det ena språket och de översätts icke-officiellt till det andra språket (Valli-Lintu 2004: 13).

Myndighetstexter skapas inte inom ett vakuum. Största delen av myndighetstexterna produceras inte av en ensam författare, utan mer eller mindre som ett samarbete. Texter av samma slag brukar ha likadana termer, konstruktioner och formuleringar. Syftet med detta är å ena sidan att förstärka texternas status, å andra sidan att vara konsekvent med hur information förmedlas (Tiililä 2014). Vissa texter i kommunen författas kontinuerligt, såsom möteskallelser, protokoll och bokslut. Med andra ord stöter översättarna på vissa slags texter regelbundet, och eftersom samma termer, konstruktioner och formuleringar upprepas i texterna gång efter gång, får kommunöversättarna mycket erfarenhet av att översätta vissa slags texter. Kommunens möteskallelser utgör en särskild texttyp eftersom språklagen förutsätter att de bör översättas i god tid så att fullmäktigeledamöter och kommuninvånare har tillräckligt med tid att få information om vilka ärenden som fullmäktige behandlar. Detsamma gäller för protokollen, som bör översättas så att kommuninvånare har tillräckligt med tid att sätta sig in i besluten innan besvärstiden går ut (Valli-Lintu 2004: 13). Översättningarna bör alltså vara tillgängliga

redan några dagar efter att det officiella dokumentet har blivit klart, vilket betyder att översättningen måste bli färdig fort.

Institutionernas ideologiska och politiska målsättningar varierar (Koskinen 2011: 59) vilket betyder att också den valda översättningsstrategin varierar från institution till institution. Dessutom sätter förvaltningslagens krav på sakligt, klart och begripligt myndighetsspråk sin prägel på översättning av kommunala texter. Medan till exempel de olika språkversionerna i EU-översättning har grundprincipen att likna källtexten så mycket som möjligt (Koskinen 2008), kan man anta att en snarare målsättning för kommunen skulle vara att följa förvaltningslagens anvisning om *sakligt, klart och begripligt* myndighetsspråk. Man bör dock komma ihåg att skalan av texttyper som kommunen författar är stor, och samma strategi fungerar inte för varje text. I en text som är avsedd för alla kommunbor (t.ex. information om höstens influensavaccinationer) är begriplighet ytterst viktigt, medan ekvivalens betonas i texter som kommer från kommunala möten (t.ex. kallelser och protokoll) eller kommunförvaltningen (t.ex. regler och styrande dokument).

2.3 Innehållsanalys

I intervjuundersökningar utgör informanternas utsagor materialet. Forskarens uppgift är att tolka informanternas utsagor och utveckla tolkningen i en dialog med det empiriska materialet (Dalen 2011: 13ff).

Jag har gjort en deduktiv innehållsanalys av materialet. Deduktiv ansats betyder att analysen styrs av en bakomliggande referensram, till exempel en teori eller ett begreppssystem. Materialet tolkas utifrån ett förutbestämt tema som i denna studie är översättningskvalitet. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 113; Nyby 2017.)

Jag har inlett innehållsanalysen med att reducera materialet. Reduktionen går ut på att forskaren läser igenom materialet och plockar ut meningsenheter som är relevanta för studiens forskningsfrågor. All icke-relevant information raderas. Därefter har jag kategoriserat dessa meningsenheter och ordnat dem under olika klasser och kategorier. När det är fråga om en teoribaserad analys, skapar forskaren ett kodningsschema som innehåller begrepp och kategorier från den bakomliggande teoretiska referensramen. På detta sätt kan forskaren dela in meningsenheterna i sådana som passar in i kodningsschemat och sådana som icke passar in.

Dessa utanför stående meningsenheter abstraheras skilt. Med andra ord skapar forskaren teoretiska begrepp utifrån dem. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 108-113; Nyby 2017.)

3 ÖVERSÄTTNING I DEN OFFENTLIGA SEKTORN

I detta kapitel redogör jag för den teoretiska referensramen för min undersökning. Den första delen (3.1) handlar om översättning i den offentliga sektorn. För att kunna sätta kommunöversättarens utsagor i rätt kontext, är det viktigt att definiera vad offentlig översättning är och vilka dess särdrag är. Efter det beskriver jag i korthet kommuninstitutionen och dess organisation, funktioner och plikter. Därefter diskuterar jag vad de språkliga rättigheterna innebär ur kommunens synvinkel och hur de eventuellt påverkar översättningsarbetet. I den andra delen (3.2) presenterar jag olika översättningsvetenskapliga teorier om översättningsprocessen och visar hur de kan tillämpas i en undersökning om kommunal översättning.

Översättning i den offentliga sektorn (offentlig översättning) syftar på översättning av myndighetstexter ("public service texts"). En myndighet är ett offentligt samhällsorgan som enligt lagstiftningen har rätt att sköta vissa uppgifter inom sina respektive områden (Utbildningsstyrelsen 2017). Enligt lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) är alla dokument som myndigheterna skapar offentliga, även om vissa handlingar kan bli sekretessbelagda.

3.1 Vad betyder översättning i den offentliga sektorn?

Offentlig översättning som en praxis är ett relativt nytt forskningsämne i översättningsvetenskapen (Taibi & Ozolins 2016: 1), vilket betyder att forskningsfältet är tämligen splittrat och fortfarande under utveckling. Offentlig översättning har undersökts med bl.a. de begrepp som jag redogör för i detta kapitel.

All översättning som hör till offentlig översättning har minst en gemensam nämnare: en institution. En av de första som såg institutionernas relevans i översättningsprocessen var Brian Mossop som redan på 1980-talet frågade efter forskning i institutioner (Koskinen 2011: 55). Mossop (1988) ansåg att översättningsforskningen bör beakta institutionerna som faktorer som kan förklara olika fenomen i översättningsprocessen. Enligt honom sker översättning alltid inom en institutionell referensram. Översättarens val påverkas av institutionens målsättningar. Med andra ord bidrar översättarens översättning till den översättande institutionens funktion. (se Mossop 1988, 1990.)

Under 2000-talet har offentlig översättning undersökts bland annat under begreppet *community translation* eller *public service translation*, som har sina rötter i tolkningsforskningen. Taibi (2011) beskriver *community translation* som översättning av:

[...] texts generated by the larger community (society) or by smaller communities (linguistic or ethnic communities within the larger society, local communities, religious groups etc.) in order to ensure communication with all citizens (and residents) and permit their participation and, therefore, empowerment. (Taibi 2011: 214–215.)

Med andra ord hänvisar *community translation* till översättning av texter som är författade av något samhälleligt organ. Syftet med översättandet är att denna översättande institution ska kunna kommunicera med alla samhällsmedlemmar. Genom att möjliggöra samhällsmedlemmarnas deltagande ger institutionen dem samtidigt makt.

Förutom ur den översättande institutionens synvinkel kan *community translation* också granskas från andra synpunkter. Niska (2002: 135) betonar i sin beskrivning hellre texter och deras mottagare. Enligt honom är det en fråga om översättning av informativa texter som en myndighet eller institution skriver till individer som inte förstår texter skrivna på myndighetens eller institutionens språk. Däremot beskriver Gouadec (2007) *community translation* som ett överbegrepp för all översättning och tolkning vars syfte är att underlätta relationer mellan olika grupper i ett land där olika språkliga och kulturella samfund lever tillsammans (Taibi & Ozolins 2016: 8). Med tanke på dessa definitioner kan man konstatera att *community translation* betonar översättningens sociala uppgift. Översättningens funktion är att möjliggöra kommunikationen mellan myndigheter och medborgare samt att förbättra de senare nämndas inflytande i samhället. Översättningarna ger dem tillträde till information och förutsättningar för att ta del i samhället (Taibi & Ozolins 2016: 11).

Community translation lämpar sig särskilt bra för forskning som handlar om kommunal översättning eftersom den syftar på offentlig översättning som sker *inom* ett land eller en region (Taibi & Ozolins 2016: 2). Det betyder att *community translation* avviker från den traditionella synen på översättning som ser översättning som en handling där man överför information inte bara från ett språk till ett annat, utan också från en kultur till en annan. I samband med *community translation* är kulturen i stort sett densamma. Om två språkgrupper har varit bosatta i samma land eller region under en lång tid, är det troligt att både majoritetsgruppens kultur, institutioner och språk har påverkat minoritetsgruppens kultur, institutioner och språk. I vissa situationer kan dock skillnaderna mellan majoritets- och minoritetsgruppens språkliga, socioekonomiska, kulturella och utbildningsmässiga status vara stora och om det är fråga om

en så kallad maktlös minoritetsgrupp (t.ex. invandrare eller flyktingar), kan relationen mellan dem och majoritetsgruppen präglas av en maktobalans (Taibi & Ozolins 2016: 13). Detta måste översättaren ta hänsyn till.

Offentlig översättning har undersökts också under begreppet *institutionell översättning*. Enligt Kaisa Koskinen (2008) är det fråga om institutionell översättning då ett offentligt organ (till exempel förvaltning, multinationell organisation eller en individ som har officiell status) använder översättning som ett sätt att ”tala” till en viss publik. Den hörda rösten hör till den översättande institutionen. Det är egentligen institutionen själv som översätts. (Koskinen 2008: 22.)

Institutionell översättning skiljer sig från *community translation* på flera sätt. Först och främst är den inte bunden till översättning som sker inom ett land eller en region, utan den syftar också på översättning som sker i internationella organisationer (Koskinen 2011: 57). Medan *community translation* betonar det sociala i översättning och mottagaren, kan man säga att institutionell översättning betonar mera översättningsprocessen. Särskilt källtextens producent (institutionen), men också själva källtexten framhävs.

Den institutionella översättningsprocessen har olika särdrag, som skiljer den från annan översättningsverksamhet. Enligt Koskinen (2011: 57) brukar institutionell översättning i regel betona ekvivalens i stället för *skopos*, vilket beror på att det är viktigt att alla versioner av källtexten har samma status och är lika ekvivalenta. Ofta blir den ledande principen i översättning att de olika språkversionerna ska ses som ”en och samma text”, vilket i vissa fall kan betyda att ekvivalens betonas för mycket (Koskinen 2011: 58). Dessutom brukar källtexten och måltexten ha samma *skopos*; även om de olika språkversionerna kan vara riktade till olika undergrupper i mottagargruppen, brukar källtextens intention vara densamma i alla språkversioner (se Šarčević 1997). De dokument som institutionerna skapar brukar följa samma terminologi, syntax och stil. Översättarna använder databanker, termkorporusar och översättningsminnen som hjälpmedel.

Koskinen (2008) anser att institutionell översättning brukar vara något undangömt. Institutioner och de som arbetar i den presenterar sig själva som en enhetlig enhet, och individerna som jobbar i dem förblir osynliga, vilket också stämmer för översättaren och själva översättningsprocessen. Översättningsprocessen i institutionerna kunde kallas för *auto-*

translation eller *self-translation*, som betyder att den som skriver texten också översätter den (Koskinen 2008: 24). *Self-translation* är mer vanligt i den litterära världen, där författare ibland översätter sina egna verk. Det anmärkningsvärda med *self-translation* är att käll- och måltexten anses vara lika autentiska och ha lika värde. Denna jämlika status mellan texterna syns till exempel inom EU genom att det där talas om *språkversioner*, inte översättningar. Detta betonar institutionens roll som både källtextens och måltextens författare (Koskinen 2011: 57). Syftet med olika språkversioner är även att ge mottagarna intrycket av en institution som faktiskt fungerar på flera språk. Institutionen vill förmedla en uppfattning om att den använder alla språk i sitt beslutsfattande. Textens producent är institutionen, inte en enskild människa.

Även om institutioner och de som arbetar i den presenterar sig själva som en enhetlig enhet, skapar de som arbetar inom den sina egna, särskilda grupper. I sin undersökning om översättning och översättare inom Europeiska kommissionen, kommer Koskinen (2008: 47ff) underfund med att de institutionella översättarna kämpar med något som hon kallar för *institutional identification*. Med denna institutionella identifikation hänvisar Koskinen till översättarnas identitet, inte bara inom institutionen utan också i deras relation till världen utanför institutionen. Dessa frågor är inte lika relevanta i annan översättningsverksamhet som de är i institutionell översättning där översättarna ”talar med institutionens röst”. Om de institutionella översättarna har svårt att identifiera sig med institutionens åsikter och budskap, kan det vara svårt för dem att stå som förmedlare mellan institutionen och översättningarnas mottagare.

Vidare har Koskinen (2008: 91ff) kommit fram till i sin undersökning om översättarna i Europeiska kommissionen att de institutionella översättarnas identitet också präglas av en ambivalens. Å ena sidan är de jämställda med andra tjänstemän och arbetar *med* dem, medan deras uppgift å andra sidan är att ge service och arbeta *för* andra tjänstemän. Detta syns i att EU-översättare upplever att de inte är ”riktiga” eller ”äkta” tjänstemän. De upplever att de som översättare inte har ett substansvärde och att översättningsarbetet är separat från textproduktionen. När detta förknippas med den osynlighet som är typisk för institutionell översättning, är det inget under om institutionella översättare ofta uppfattar sig vara isolerade och att översättning bara ett nödvändigt ont och inte en integrerad del av organisationen (Koskinen 2008: 151).

3.2 Vad innebär översättningsprocessen i den offentliga sektorn?

Både översättare och översättningsforskare har alltid varit intresserade av översättningsprocessen (Jääskeläinen 2009: 290), men forskningen har inte alltid lyckats svara på de mest relevanta frågorna. Traditionellt har översättningsprocessen studerats från ett preskriptivt perspektiv. Med andra ord har syftet med forskningen varit att berätta för översättare hur de *bör* göra när de översätter i stället för att analysera och beskriva hur de *egentligen gör* (Chesterman 2007: 172). Vad översättare egentligen gör har inte kunnat forskas med traditionella undersökningsmetoder, eftersom det handlar mer eller mindre om människor. Därför har forskarna varit tvungna att vända sig till sociologi (Koskinen 2016).

I min studie ser jag översättning som en kommunikativ handling som består av aktörer och uppgifter. Då blir det aktuellt med den sociologiska synvinkeln på översättning. Nedan går jag in på vad översättning innebär ur social synvinkel, vilka aktörer som medverkar i processen och hur kvaliteten i översättningsprocessen kan uppfattas.

3.2.1 Översättning ur social synvinkel

Vad är då en översättningsprocess? Enkelt sagt är det fråga om den process som sker mellan att ett uppdrag tas emot och att en färdig översättning lämnas in till kunden (Mackenzie 2004). En mer detaljerad beskrivning ges av den Internationella standardiseringsorganisationen ISO (2015), enligt vilken översättningsprocessen omfattar fyra faser: översättning, språkgranskning, korrekturläsning och inlämning av den färdiga produkten (ISO 17100:2015).

Översättning kan också ses som *translatorisk aktion* som är ett nätverk som består av aktioner. Dessa aktioner utförs av aktörer som i sin tur är experter på sina egna områden och har sina egna roller (Holz-Mänttari 1984; Schäffner 2011: 157). Detta synsätt betonar de olika aktörerna och samarbetet mellan dem. Översättning studeras som professionell verksamhet i en värld som bygger på specialisering och differentiering av de olika (arbets)rollerna (Mackenzie 2004: 32).

Medan Holz-Mänttari (1984) ser översättningsprocessen som en aktion, anser Chesterman (2006) den som en praktik. Tanken bygger på att en praktik innebär människor som gör samarbete och som strävar efter ett överenskommet mål (Chesterman 2006: 18–19). Därtill är

praktiker mer eller mindre socialt etablerade eller institutionaliserade. Enligt Chesterman (2006: 13) innebär en *praktik* i översättningssammanhang en process som börjar från den första förfrågan och slutar när arbetet har betalats för.

En sammanfattning av den sociala synvinkeln på översättningsprocessen skulle då låta som följande: översättningsprocessen är en mer eller mindre institutionaliserad praktik som innebär olika uppgifter och inleds med en förfrågan och avslutar när arbetet har betalats för. Dessa uppgifter utförs av översättare som har sina egna intressen och värden. Översättarna använder nätverk. Samarbete med dessa nätverk hjälper översättaren med att slutföra uppgiften. Nätverken består av mänskliga och icke-mänskliga aktörer (eller resurser). Varje aktör uppfyller en roll eller funktion, och varje roll har en status. Varje uppgift utförs under begränsningar (normer, procedurer och andra nätverk). Praktiken styrs av en syn på kvalitet. (Chesterman 2006: 23.)

Det är anmärkningsvärt att de olika teorierna om översättningsprocessen inte ger texterna något större värde. I Holz-Mänttäräs (1984) teori diskuteras inte texter, utan *budskapsbärare* (*Botschaftsträger*) som består av texter och möjligtvis andra medier, såsom bilder och ljud (Nord 1997: 13). Enligt henne är källtexten bara ett redskap för att reda ut översättningens kommunikativa funktion i målkontexten och -kulturen. Källtexten är underordnad måltextens funktion och kan utsättas för radikala förändringar (Schäffner 2011: 158).

Även om översättaren är den avgörande aktören i översättningsprocessen, betyder det inte att hen arbetar ensam. Utgående från Holz-Mänttäräs (1984) och Chestermans (2006) synsätt på översättningsprocessen kan vi konstatera att de olika aktörerna och deras uppgifter är nyckeln till att förstå översättningsprocessen.

Översättare brukar samarbeta med olika aktörer som förbereder, förmedlar och bearbetar översättningar. Dessa aktörer, uppdragsgivare, förmedlare, förläggare, textproducenter, översättare, språkgranskare och redigerare, är typiska i den litterära världen, men också i institutionella sammanhang behövs det flera aktörer, som till exempel de som författar texterna eller de andra experter som arbetar för institutionen. (Munday 2013: 229.)

Varje aktör i översättningsprocessen har sin egen roll i processen. För att översättningsprocessen skulle lyckas måste alla aktörer vara ense om vilken roll de spelar och vem som tar hand om vilka uppgifter (Schäffner 2011: 159). Holz-Mänttärä (1984: 109) skiljer åt sex olika roller:

1. initiativtagaren ("Bedarfsträger")
2. kunden ("der Besteller")
3. källtextens författare ("der Ausgangstext-Texter")
4. översättaren ("der Translator")
5. måltextens mottagare ("der (Ziel-)Text-Rezipient")
6. måltextens användare ("der (Ziel-)Text-Applikator")

(egen översättning)

Initiativtagaren är den person, grupp eller institution som behöver översättningen. Hen initierar översättningsprocessen och bestämmer dess gång genom att definiera måltextens funktion (Nord 1997: 20). Aktören som är initiativtagaren kan samtidigt ha en annan roll. Källtextens författare, måltextens mottagare eller kunden kan också vara initiativtagare, men deras orsaker till varför de vill ha texten översatt kan vara olika.

Holz-Mänttari (1984) skiljer mellan översättningsprocessens initiativtagare och *kund*. Kunden är den person, grupp eller institution som ger någon i uppdrag att översätta källtexten. Kunden har nödvändigtvis inget behov av översättningen, men kan i alla fall påverka måltexten genom att till exempel kräva en viss typografi eller terminologi. Källtexten produceras av *källtextens författare*. Nord (1997: 21) skriver att om källtexten har producerats av en orsak som inte har med översättning att göra, är källtextens författare inte nödvändigtvis en direkt aktör i översättningsprocessen.

Måltexten skapas för *översättningens mottagare* som spelar en viktig roll i måltextens produktion. Översättningens funktion avgörs i synnerhet av mottagaren och det är väsentligt att översättaren har kännedom om mottagaren, som till exempel hens sociokulturella bakgrund, förväntningar och kunskap om världen (Nord 1997: 22; se Reiss & Vermeer 1986). Nord (1997) gör skillnad mellan måltextens mottagare och *måltextens användare*. Den som tar emot måltexten är måltextens potentiella mottagare medan måltextens användare är den som faktiskt använder texten (Nord 1997: 22; se även Salevsky & Müller 2010: 27; Schäffner 2011: 157–158)

Översättaren är den avgörande aktören i översättningsprocessen. Hen är expert på översättning och bör vara den som i sista hand tar ansvaret för att utföra den beställda uppgiften och ansvara för resultatet av översättningsprocessen (Nord 1997: 21).

Översättarens uppgift i översättningsprocessen är inte bara att översätta. Enligt Holz-Mänttari (1984) omfattar översättningsprocessen fyra olika uppgifter som utförs av översättaren: att

definiera produkten, att göra informationssökning, att producera texten och att utvärdera texten. Mackenzie (2004b) utgår från dessa uppgifter och beskriver vad de innebär i praktiken. Enligt henne ska översättaren först reda ut varifrån behovet för en översättning kommer. Översättaren analyserar översättningssituationen och är i direkt kontakt med kunden. Hen ställer relevanta frågor och informerar kunderna om vad de egentligen behöver. Sedan söker och undersöker översättaren bakgrundsinformation som hjälper hen i problemlösningen. Problem kan uppstå till exempel på grund av brister i översättarens kunskaper eller bakgrundsinformationen. De kan också bero på brister i översättarens kompetens eller bristfälligheter i källtexten. Översättaren producerar en text och till sist utvärderar hen sin egen text eller texter som andra översättare har översatt. (Mackenzie 2004b: 32.)

Uppgifterna är inte desamma för varje översättare. Medan en översättare med ett eget företag själv brukar ta hand om alla översättningsprocessens faser, har en översättare som arbetar i en stor översättningsbyrå färre uppgifter, då till exempel beställningarna och eventuell korrekturläsning handhas av en kollega. Alla institutioner har sina egna förfaringssätt och aktörerna och uppgifterna i översättningsprocesserna varierar.

De varierande uppgifterna och den moderna översättningsbranschen ställer höga krav på översättarens kompetenser. Översättarens viktigaste kompetens är fortfarande kännedom om käll- och målspråket samt om käll- och målkulturen. Trots detta förutsätter den omvandling som har skett i översättningsbranschen och i själva översättningsarbetet också andra kunskaper av översättaren. Även om internet och olika elektroniska redskap är väsentliga hjälpmedel som knappast någon översättare gärna avstår ifrån, har de också medfört nya krav på översättarna. I dagens teknologisamhälle är goda IT-kunskaper ett måste. Översättaren ska kunna använda olika textbehandlingsprogram och andra elektroniska redskap, som översättningsminnen och termdatabaser. Översättaren ska överhuvudtaget vara insatt i användning av internet. Därtill förväntas översättaren ha sociala kompetenser. Hen bör ha bra samarbetsförmåga eftersom översättning i allt större utsträckning förutsätter samarbete, och översättaren bör kunna marknadsföra sig själv för potentiella kunder. (Mackenzie 2004b: 32ff.)

3.2.2 Förutsättningar för kvalitet i översättningsprocessen

Att utvärdera kvaliteten på något är långt ifrån enkelt, eftersom det är svårt att åstadkomma ett objektivt svar på vad kvalitet innebär. I vardagsspråket används ordet ”kvalitet” för att beskriva

sådant som vi upplever som bra. Kvalitet antyder att något är bra och lyckat (Anttila & Jussila 2016.) Problem uppstår då man bör kunna säga något universellt om kvalitet och ge en definition som inte bara bygger på ens egen subjektiva syn på kvalitet.

Kvaliteten på översättningar är ett centralt forskningsämne inom översättningsvetenskapen. Översättningskvalitet brukar tas upp i ur tre olika synvinklar: utvärdering av publicerade översättningar, utvärdering av professionella översättares arbete och den utvärdering som sker i översättarutbildning. Därtill kunde en fjärde synvinkel vara den utvärdering som sker inom forskning. Då är utvärderingens syfte att väcka diskussion inom vetenskapen och att visa lyckade och mindre lyckade lösningar i översättningar samt att komma fram till eventuella ändringsförslag. (Kontinen & Veivo 2008: 2–3.)

Juliane House (2015) skiljer mellan tre olika sätt att närma sig utvärdering av översättningskvalitet. Först nämner hon den psyko-sociala synen som betonar lekmannens syn på översättningskvalitet. Synen är subjektiv och intuitiv och bygger närmast på de intryck och känslor som översättningen väcker hos hen (House 2015: 8–10). För det andra kan översättningskvalitet utvärderas utgående från den respons som översättningarna får. Dessa omfattar den behavioristiska synen på översättning som går ut på att om översättningen väcker samma respons hos mottagarna som källtexten väcker hos sina mottagare, är översättningen lyckad (House 2015: 10–11). Till dessa synsätt hör också den funktionella synen på översättningskvalitet som betonar käll- och måltextens *skopos*. House (2015) argumenterar att det funktionella synsättet inte lämpar sig för utvärderingen av översättningskvaliteten eftersom *skopos* inte är en tillräckligt tydlig mätare. House menar att texternas *skopos* förblir en hypotes, eftersom det inte är möjligt att visa att alla texter har en extralingvistisk nivå som kunde kallas för textens *skopos*. Vidare frågor är hur *skopos* synliggörs i översättningarna och hur översättningarna utvärderas utifrån hur de lyckats uppfylla sitt *skopos* (House 2015: 11). House föredrar att granska översättningskvaliteten från en nivå som betonar översättningar och deras diskurser och har skapat en modell (House 1997) för att utvärdera översättningskvaliteten (Translation Quality Assessment, TQA). TQA har varit grunden för flera andra sätt att utvärdera översättningarnas kvalitet ur en synvinkel som betonar översättningarnas lingvistiska kvalitet och ekvivalensen mellan käll- och måltexten.

När det är fråga om att utvärdera professionella översättare i arbetslivet eller översättningsprocessen i en institution, kan det vara lönsamt att likna

översättningsverksamheten vid verksamheten i företag eller andra stora organisationer. Då är det motiverat att utvärdera kvaliteten genom olika standarder och kvalitetssystem.

Standarder är dokument som bidrar till att skapa gemensamma riktlinjer. De främjar produkters förenlighet och säkerhet (Finlands Standardiseringsförbund s.d.). Standarder författas på tre nivåer: internationellt (t.ex. International Organisation for Standardisation, ISO), inom EU (t.ex. European Committee for Standardisation, CEN) och nationellt (t.ex. Finlands Standardiseringsförbund, SFS).

Vissa av standarderna beskriver *kvalitetsledningssystem* (SFS-ISO 9004-2). Kvalitetsledningssystem eller *kvalitetssystem* skapades först och främst för tillverkningsindustrins behov. Dessa modeller hjälper företag och organisationer att hålla uppsikt över kvaliteten på sina produkter och tjänster. Syftet med kvalitetssystem att ”bibehålla och förbättra kundtillfredsställelsen, en lönsam affärsverksamhet och konkurrenskraften” (Arbets- och näringsministeriet s.d.). Med andra ord är syftet med kvalitetssystem att hitta och förebygga situationer där produkten eller servicen misslyckas att möta den kvalitetsstandard som krävs och att säkerställa att misslyckandet inte sker på nytt.

Enligt standarden för kvalitetsledning och kvalitetssäkring (SFS-ISO 8402) kan kvalitetssystemet för en organisation granskas genom olika stadier i processen. Dessa stadier omfattar till exempel marknadsföring, planering och produktion av servicen, försäkring av kvaliteten, leverans av servicen till kunden och till sist analysen av kvaliteten på servicen och vid behov vidtagande av åtgärder för att förbättra servicen (Mackenzie 2004: 160). *Kvalitetskontroll* handlar om att kontrollera att produkten (översättningen) uppfyller de kvalitetskrav som har ställts på den. Till kvalitetssystemet hör också *kvalitetsbedömning* som är avsedd för att bidra till översättningskvaliteten och att utveckla översättaren och översättningsprocessen (Konttinen & Veivo 2008).

Utanför institutionerna kan översättningskvaliteten betraktas utifrån olika teoretiska referensramar. Referensramarna kan indelas i två huvudgrupper: betoningen kan ligga på ekvivalens eller på funktionalitet (Konttinen & Veivo 2008). Om ekvivalens betonas, är avsikten att måltexten ska likna källtexten så exakt som möjligt. Om det däremot är funktion som vikt läggs vid, ska måltexten och källtexten uppfylla samma funktion. Källtexten är inte det enda som påverkar funktionen, utan den påverkas också av texttexterna faktorer, såsom

textens syfte och inlämningsvillkor. (Konttinen & Veivo 2008.) Konttinen och Veivo (2008) föreslår att valet mellan ekvivalens och funktionalitet bör göras på samma grunder utifrån vilka översättningen har utarbetats. Om översättaren har betonat ekvivalens, bör den också fästas uppmärksamhet på vid utvärderingen av översättningen.

Det finns standarder som beskriver de krav som ställs på leverantörer för översättningstjänster. Den första versionen av denna standard trädde i kraft i augusti 2006 (EN 15038). Senare ersattes den av ISO 17100 år 2015.

Dessa standarder för översättningstjänster gick ut på att beskriva allmänna principer och kvalitetsstandarder för professionell översättningsverksamhet. Därtill var deras syfte att tillförsäkra en konsekvent terminologi. Standarderna beskriver vilka resurser översättningsprocessen omfattar, vare sig det är fråga om mänskliga resurser (såsom översättare, språkgranskare och projektkoordinatorer) eller teknologiska resurser. Standarderna beskriver också relationen mellan kunden och leverantören, vad gäller rättigheter och skyldigheter. Särskilt de processer som har att göra med administration, dokumentation och granskning betonas, och de olika roller som specialisterna har beskrivs. Dessutom innehåller standarderna bilagor som ger information och förslag till hur standarderna kan följas. (ISO 17100:2015.)

Med andra ord bör översättaren bland annat genomföra uppdraget med tanke på uppdragets syfte, följa de instruktioner kunden har gett hen gällande uppdraget samt uppmärksamma målspråkets lingvistiska konventioner (ISO 17100: 5.3.1.) Som för alla standarder är det inte ett måste för alla översättningsbyråer eller andra organisationer som har översättningsverksamhet att följa denna standard eller bli certifierade.

Det är inte ovanligt att en institution skapar sina egna riktlinjer för att garantera kvaliteten på deras organisationsprocesser. Till exempel har Europeiska kommissionens generaldirektorat för översättning (DGT) gett ut riktlinjer för översättningskvalitet som är avsedda för EU-översättare och -språkgranskare. Enligt deras riktlinjer för kvalitetsledning bör kommissionens översättningar uppfylla sin tilltänkta funktion och tillgodose förväntningarna och behoven som

kunder, medparter i andra EU-institutioner och texternas slutanvändare har. (Europeiska kommissionen 2015.)

Riktlinjerna för DGT påpekar att översättningarna inom EU har lika status som källtexten. Det betyder att översättaren i själva verket är jämställd med källtextens författare och översättaren bör följa samma riktlinjer som författarna när denne utarbetar nya författningar. Kommissionen har skapat riktlinjer för olika texttyper, som till exempel lagtexter och den information som är avsedd för publiken. (Europeiska kommissionen 2015.)

Till DGTs riktlinjer hör även kvalitetskontroll: språkgranskning (*revision*) och kontroll (*review*). Språkgranskning går ut på att källtexten jämförs med måltexten och ekvivalensen mellan dem säkerställs. Kontroll innebär å sin sida att enbart måltexten går igenom och kontrolleras för att den uppfyller sin funktion. Riktlinjerna beskriver vad språkgranskaren och kontrollanten ska göra, till exempel att översättaren bör granska texten själv innan den skickas vidare i kvalitetskontrollkedjan. DGT hänvisar också till den redan nämnda ISO 17100:2015-standarderna och bestämmer att översättarna bör följa den. Sist och slutligen presenterar DGT riktlinjer som är specifika för vissa texttyper, till exempel lagtexter eller texter som är avsedda för publiken. (Europeiska kommissionen 2015.)

Rosemary Mackenzies (2004a) beskriver hur ett kvalitetssystem som följer dessa standarder skulle se ut i en översättningsbyrå. Hon bygger sin uppfattning på två standarder: SFS-ISO 8402 (1994) som definierar kvalitet och SFS-ISO 9004-2 (1991) som beskriver de element som ska ingå i ett kvalitetsledningssystem. Jag ger en mer omfattande beskrivning av de olika faserna som enligt Mackenzies (2004a) modell hör till översättningsprocessen i kapitel 4.

Vilka aspekter i översättningsprocessen bidrar till översättningskvalitet enligt Mackenzie (2004a)? Mackenzie betonar översättarnas kompetens. Översättarna bör vara kompetenta och motiverade. Vidareutbildning och gynnsamma arbetsförhållanden främjar översättningens kvalitet. Dessutom påpekar Mackenzie (2004a) att översättaren alltid bör översätta till sitt modersmål. När uppdraget har genomförts, bör översättaren ta emot och analysera eventuell respons, inte bara den respons hen fått från kunden utan också den interna respons som kommer från kollegerna. Respons från översättningens mottagare kan påverka positivt översättarens arbete, men tyvärr ger mottagarna sällan respons. Mackenzie (2004a) betonar vikten av kommunikation mellan kollegerna. Eventuella lyckade och misslyckade översättningar,

slutsatser och förslag bör diskuteras till exempel i regelbundna samtal, vilket i sin tur kan leda till en förbättrad service.

Även kunden spelar en väsentlig roll i kvalitetssäkringen. Det är hen som sist och slutligen utvärderar kvaliteten och bestämmer vad som är acceptabelt, speciellt i processens slutskede då hen samarbetar med leverantören och ger respons. Innan översättaren börjar översätta bör hen få tillräckligt med information om kundens situation och intentioner för att avgöra textens funktion. Översättaren vänder sig till kunden för att lösa diverse problem i texten, men först när alla andra resurser har använts. Om översättaren planerar att göra avsevärda ändringar i måltexten bör hen diskutera dem med kunden. Översättaren har ansvaret för den slutliga produkten och dess inlämning till kunden. Om kunden vid översättningens inlämning kräver ändringar ska de dokumenteras och översättaren ska antingen godta eller icke godta ändringarna. Översättaren måste också vara beredd på att motivera sina lösningar. (Mackenzie 2004: 165–166.)

Enligt Mackenzie kan problem som handlar om tid påverka översättningens kvalitet. När översättningsuppdragen utdelas, måste översättaren vara säker på att hen har tillräckliga resurser för att genomföra uppdraget. I en översättningsbyrå kan detta handskas genom att översättarnas arbetsmängder följs noga, och ett nytt uppdrag delas ut till den översättare som har tillräckligt med tid för att utföra uppdraget. Av översättaren förutsätter detta att hen realistiskt kan bedöma hur mycket tid hen behöver för uppdraget. Dessutom påpekar Mackenzie att de tidsgränser som kunderna föreslår för uppdragen sällan är realistiska. Då hör det till översättarens ansvar att inte ta emot uppdraget eller underhandla om en ny tidtabell om hen misstänker att hen inte kan genomföra uppdraget inom den föreslagna tidsgränsen. (Mackenzie 2004a: 163–164.)

Produktion av måltexten slutar med respons och analys av responsen. Mackenzie (2004a) föreslår att all information om uppdraget och kommunikation mellan byrån och kunden borde arkiveras. För att säkra servicens kvalitet borde översättaren dokumentera all den information som hen fått. Egentligen ska all kommunikation sparas för att den ska vara möjlig att spåra upp efteråt. Till översättarens ansvar hör att hen säkerställer att översättningen och alla kommentarer som har skickats till kunden hittas på nytt.

3.3 Översättning i kommuner

Översättning i kommuner är ett dolt arbete. Det finns tyvärr inga utredningar om hur vanligt det är att tvåspråkiga kommuner anlitar översättare eller hur många och hur de anställer översättare. Även om denna information saknas, kunde man anta att översättning är en väsentlig del av förvaltningsarbetet i alla tvåspråkiga kommuner.

3.3.1 Kommun som institution

Kommunen är en självstyrd, demokratisk institution. Finlands 313 kommuner tillhandahåller den så kallade basservicen för kommunborna, vilket omfattar bland annat sociala tjänsterna, hälso- och sjukvården, undervisningen och utbildningen samt den tekniska infrastrukturen. På ett mer abstrakt plan ska kommunen trygga kommunbornas välfärdstjänster, säkerställa att den lokala demokratin fungerar och främja områdets livskraft (Sjöblom 2011). Enligt kommunallagen ska kommunen ”främja sina invånares välfärd och sitt områdes livskraft samt ordna tjänsterna för sina invånare på ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart sätt” (Kommunallagen 410/2015, § 1).

Kommunernas självstyrelse är tryggad i grundlagen (731/1999). Självstyrelse betyder att kommunen får själv bestämma hur den organiserar tjänsterna och vilka organisationsmodeller den tillämpar. Kommunen får alltså bestämma över sina egna ärenden och om hur den tar hand om sina skyldigheter. Detta beslutsfattande handhas av fullmäktige som utses genom kommunalval vart fjärde år. Fullmäktige utnämner kommunstyrelsen som ”ansvarar för att kommunens förvaltning och ekonomi fungerar i praktiken, bereder fullmäktige frågor, övervakar kommunens intressen och representerar kommunen” (Finlands kommunförbund 2015). Dessutom utser fullmäktige en kommundirektör, som är underställd kommunstyrelsen.

Kommunerna utgör basenheterna för landets språkliga indelning. Utgående från den officiella befolkningsstatistiken indelas kommunerna i enspråkiga och tvåspråkiga kommuner. Kommunen anses vara tvåspråkig om språkminoriteten består av mer än 3000 personer eller 8 % av invånarantalet. Dessutom kan kommunen ansöka om att bli tvåspråkig även om minimikraven inte uppfylls. Den språkliga indelningen sätter sin prägel på förvaltningsarbetet, särskilt i de tvåspråkiga kommunerna (se kapitel 3.3.2).

Hela kommuninstitutionen bygger på kommunbornas inflytande. Kommuninvånarnas möjligheter att delta och påverka betonas i lagstiftningen, och ärenden bereds därför under stor öppenhet. Till fullmäktiges plikter hör att se till att kommunborna har alla förutsättningar för att delta i och påverka kommunens verksamhet, till exempel genom att komma med egna initiativ. Kommunalvalet ses ofta som det viktigaste valet att rösta i, vilket eventuellt beror på att kommunens beslutfattande handlar direkt om saker som rör vars och ens vardag. Beslut om byskolans framtid har kanske inte en stor betydelse ur ett statligt perspektiv, men det kan ha stor påverkan på en familjs vardag. Trots detta har kommunalvalen en relativt låg röstningsprocent jämfört med till exempel riksdagsvalet – valdeltagandet i kommunalvalet 2017 var 58,9 % (Statistikcentralen 2017), medan valdeltagandet i riksdagsvalet 2015 var till och med 70,1% (Statistikcentralen 2015).

3.3.2 Kommunbornas språkliga rättigheter

Finlands tvåspråkighet sätter sin prägel på landets förvaltning. Staten är tvungen att ge service på finska eller svenska, medan kommunerna är tvungna att ge service bara på kommunens språk. Det språk som används i en förvaltningsprocess kallas för *handläggningsspråk*. I tvåspråkiga kommuner där svenska är minoritetsspråket är handläggningsspråket i regel finska. Kommunborna har dock rätt att använda sitt *eget språk* även om det inte skulle vara handläggningsspråket (Valli-Lintu 2004: 11).

Språklagen beskriver minimikraven för myndigheterna. Enligt språklagen ska tvåspråkiga kommuner skriva fullmäktiges möteskallelser och protokoll på finska och svenska, och instruktioner och liknande regler ska utfärdas på båda språken (423/2003, § 29). Dessutom ska all den information som statliga och kommunala myndigheter riktar till allmänheten ges på finska och svenska. Likaså ska den information som är väsentlig för individens liv, hälsa och säkerhet samt egendom och miljön ges på båda nationalspråken i hela landet. (423/2003, § 32.) Dessutom bestäms det i språklagen att de språkliga rättigheterna ska förverkligas utan att individen behöver begära det. Mer ingående bestämmelser finns till exempel i olika speciallagar som rättegångsbalken, folkhälsolagen och lagen om patientens ställning och rättigheter. (Henriksson 2012.)

Den tvåspråkiga kommunen står inför en svår uppgift, eftersom den ska erbjuda service på två språk. Även om de tvåspråkiga kommunerna behandlas lika i språklagen, utgör de inte en

homogen grupp. Kommunernas resurser och omständigheter varierar, och det finns tvåspråkiga kommuner likaså i den österbottniska skärgården som i huvudstadsregionen (Sjöblom 2011). Också språkstatistiken visar en stor variation. Å ena sidan har Korsnäs en svenskspråkig befolkning på ca 87 %, å andra sidan har Pyttis en minoritet på ca 8 % (Statistikcentralen 2017). Dessutom ändras språksituationen hela tiden tack vare eventuella kommunsammanslagningar. När två kommuner med olika språklig status sammanslås, kan det ha konsekvenser för användningen av det svenska språket (Henriksson 2012).

När en tvåspråkig kommun kommunicerar med sina kommunbor på båda språken, är det fråga om en illusion. Egentligen författar kommunen dokumenten bara på handläggningsspråket, vilket i regel är kommunens majoritetsspråk. Trots detta tycks den lokala förvaltningen ha som mål att göra tvåspråkigheten till en realitet. Vissa instruktioner som Kommunförbundet skapat för tvåspråkiga kommuner efterlyser språkkunniga tjänstemän och personal med goda språkkunskaper. Å ena sidan förstärker detta kommunernas tvåspråkighet, men å andra sidan gör det också möjligt för kommuner att spara i tolknings- och översättningskostnader (Leidenius 2017). Tyvärr kan detta väcka frågor inte bara om hur realistiska sådana förväntningar är för de flesta tvåspråkiga kommuner, utan också *på vilket sätt* detta sparar på översättningskostnaderna och vilka följder detta kan ha. Ska den tvåspråkiga personalen författa texter på två språk utan översättarens hjälp? Är kommunal översättning ett nödvändigt ont som ska avskaffas? Om ja, så varför?

Kommuntexterna är myndighetstexter, som förvaltningslagen ställer vissa krav på. Enligt förvaltningslagen (434/2003, § 9) ska myndigheterna använda ett *sakligt, klart och begripligt språk*. Detta har sina rötter i klarspråksarbetet. Med klarspråk menas myndighetsspråk som är tydligt och begripligt för de avsedda mottagarna. Institutet för de inhemska språken beskriver klarspråk som ”vårdat och enkelt språk med okomplicerad meningsbyggnad och klara samband mellan meningar” (Institutet för de inhemska språken sd.). I Finland betonas klarspråk mer och mer sedan 2000-talet och olika nationella klarspråkskampanjer har uppmuntrat myndigheter att använda klart och begripligt myndighetsspråk. Till dessa klarspråksprojekt hör bland annat det tidigare nämnda projektet *Rakt på sak*, som genomfördes år 2010–2013. Projektets syfte var att ”höja kvaliteten på servicen till invånarna och minska avståndet mellan kommunalt beslutsfattande och kommuninvånarna med ett klarare språk som grund för kommunikationen” (Finlands kommunförbund 2014).

Klarspråkets syfte är att göra myndighetstexter tillgängliga (Sommardahl 2012), vilket också är syftet med *community translation* enligt Taibi och Ozolins (2016). Tillgängligheten åter kan ha viktiga följder för den språkliga minoriteten. Finlands svenskspråkiga minoritet identifierar sig starkt med sin hemkommun, vilket antagligen också är en orsak till att kommunborna aktivt deltar i beslutsfattandet på den lokala nivån och utövar olika former av direkt och kollektivt inflytande (se Pekola-Sjöblom m.fl. 2006). Dessutom använder den svenskspråkiga minoriteten sin rösträtt flitigare än den finskspråkiga befolkningen och har ett högt förtroende för de bestämmande organen. Detta kan bero på att minoritetens tanke är att den måste delta och göra sin röst hörd om den vill ändra på saker som påverkar minoritetens vardag. Minoritetens deltagande och delaktighet kan därför ses som starka resurser i de tvåspråkiga kommunerna (Sjöblom 2011).

Enligt olika utredningar förverkligas den svenskspråkiga minoritetens språkliga rättigheter tämligen bra i den lokala förvaltningen, även om belåtenheten varierar från kommun till kommun och beror mycket på vilken tjänst det är fråga om (se Pekola & Sjöblom 2006). Att erbjuda tillräckliga tjänster kan vara ekonomiskt krävande, och brister finns särskilt i utbildning i andra stadiet och i äldreomsorgen. Å andra sidan har små tvåspråkiga kommuner fått beröm för sina svenskspråkiga tjänster (Kauppinen 2008). Enligt Språkbarometern 2016 upplevde svenskspråkiga att kommuner erbjuder bättre svenskspråkig service än staten (Lindell 2016: 79).

4 ÖVERSÄTTNING I TVÅSPRÅKIGA KOMMUNER

I detta kapitel beskriver jag resultaten av min innehållsanalys och reflekterar över resultaten gentemot studiens teoretiska referensram. Analysens syfte är att redogöra för vilka åtgärder de tvåspråkiga kommunerna i studien vidtar för att säkerställa översättningens goda kvalitet. Efter det diskuterar jag eventuella brister i kvalitetssäkringen och beskriver övriga kvalitetsfrämjande åtgärder i kommunerna.

4.1 Analysmodellen

Eftersom analysen är teoristyrd (deduktiv), bygger analysmodellen på en färdig modell. Den modell som jag valt är Mackenzies (2004a) modell om översättningsprocessen i en översättningsbyrå. Valet av analysmodellen kan ifrågasättas i och med att översättningsprocessen beskrivs ur en översättningsbyrås och inte ur en kommuns synvinkel. Jag motiverar dock valet genom att översättningsprocessens syfte i och för sig är detsamma i båda omgivningarna: att producera en adekvat måltext.

Vad är då en adekvat måltext i den kommunala kontexten? I denna studie granskar jag översättningsprocessen som en kommunikativ handling som omfattar flera aktörer och uppgifter. Därför kommer jag att utgå från den funktionella synen på översättning där översättningens kvalitet mäts av hur bra den uppfyller textens tilltänkta intention (Mackenzie 2004: 160). Syftet med kommunala texter är att förmedla information mellan kommunen och kommunborna på ett sakligt, klart och begripligt språk (Förvaltningslag 434/2003). Eftersom käll- och måltexterna i regel har identiska funktioner, kan man konstatera att måltexterna har samma funktion.

Mackenzies (2004a) modell ser ut som följande:

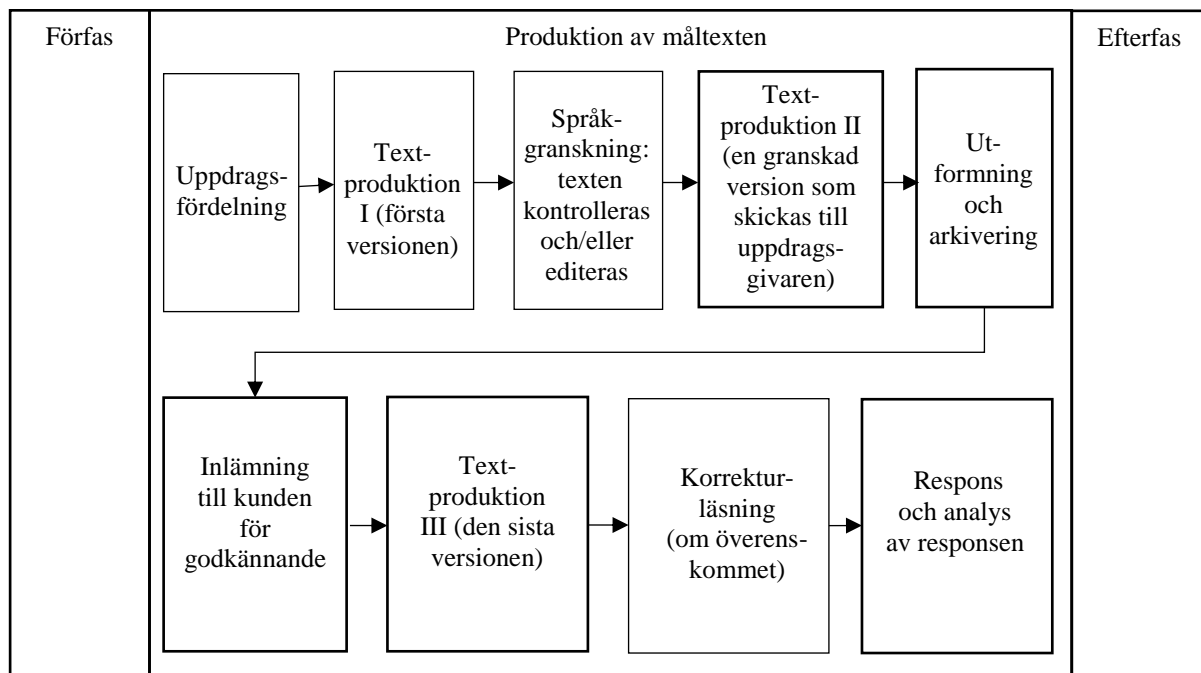

Bild 1. Översättningsprocessen i en översättningsbyrå efter Mackenzie (2004a). Egen översättning.

Enligt Mackenzie (2004a) är översättningsprocessen i en översättningsbyrå indelad i tre olika faser: förfas, produktion av måltextern och efterfas. Förfasen börjar när kunden kontaktar översättningsbyrån. Översättningsbyråer brukar ha skilda projektkoordinatorer som tar hand om kommunikationen med kunden och reder ut kundens situation och måltextens funktion. (Mackenzie 2004a: 162–163.)

Produktion av måltextern börjar med uppdragsfördelning. Detta sker innan uppdraget har tagits emot och syftet med den är att säkerställa att byrån har tillräckliga resurser att ta emot uppdraget. I översättningsbyråer brukar koordinatören följa översättarnas arbetsmängder med så kallade *work lists*, som hjälper koordinatören att välja den översättare för uppdraget som har tid för det. I denna fas betonas översättarens kompetens, eftersom hen måste kunna avgöra om hen har tillräckliga resurser för att genomföra uppdraget inom den tid som kunden önskar. (Mackenzie 2004a: 163.)

I den första textproduktionsfasen skapar översättaren en första version av måltextern. Denna version kan vara mer eller mindre färdig, beroende på vad som har överenskommit om med uppdragsgivaren. Denna text skickas sedan till språkgranskning där texten kontrolleras och editeras. I översättningsbyråer brukar språkgranskaren vara en annan översättare, och i bästa fall någon som har målspråket som modersmål. (Mackenzie 2004a: 163–165.)

Efter språkgranskningen skickas måltexten tillbaka till översättaren som producerar den andra versionen av måltexten. Innan måltexten skickas till kunden, utformas och arkiveras den. Denna version lämnas sedan in till kunden för godkännande. Om kunden kräver ändringar, gör översättaren ännu en sista version av måltexten. Efter detta sker ännu en korrekturläsning om det har överenskommits om med kunden. (Mackenzie 2004a: 165–166.)

Produktionen av måltexten slutar med respons och analys av responsen. Respons omfattar både intern respons från kolleger och extern respons från kunder.

På basis av materialet ser översättningsprocessen i studiens kommuner inte lika ut. Jag föreslår följande modell:

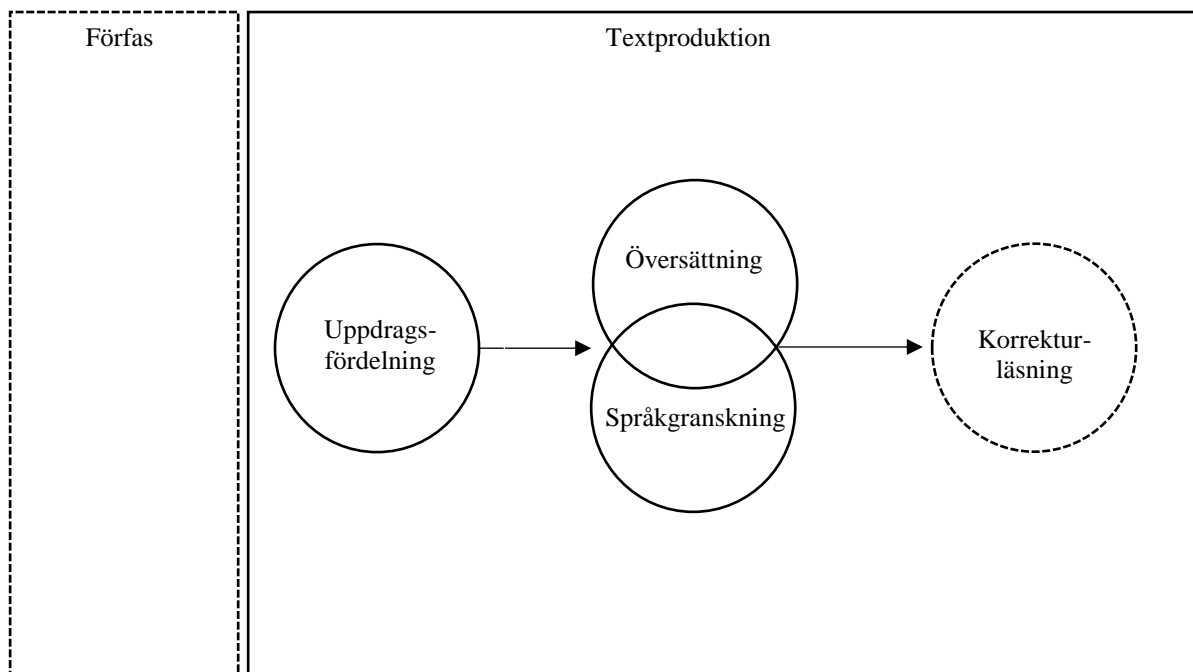

Bild 2. Min syn på översättningsprocessen i tvåspråkiga kommuner.

Som det märks, omfattar översättningsprocessen i kommunerna färre faser än i översättningsbyråer. Detta beror på att de olika uppgifterna i kommunerna inte är lika åtskilda som i en översättningsbyrå. I en översättningsbyrå kan varje uppgift skötas av sin egen aktör, som till exempel en koordinator och en skild språkgranskare. I de kommuner som studien handlar om genomfördes nästan alla dessa uppgifter av en och samma aktör: översättaren. När en och samma aktör gör flera uppgifter, är det naturligt att dessa faser också sammanfogas. I dessa kommuner tycks översättning och språkgranskning ske samtidigt, vilket jag återkommer till senare.

4.2 Analys

I detta kapitel redogör jag för analysresultaten, fas för fas. Innan jag går in på analysen är det viktigt att definiera vad jag menar med olika begrepp. Med *uppdrag* menar jag de olika källtexter som översättare får som uppgift att översätta. *Källtext* hänvisar till den text som kommuninstitutionen har producerat och som ska översättas och som i denna studie ofta är en finskspråkig text. Däremot är *måltext* den version av källtexten som översättaren har producerat på målspråket och vars slutliga version kommunborna tar emot. Med *uppdragsgivare* hänvisar jag till den institution som har skickat in källtexten; det är inte nödvändigtvis den som har skrivit källtexten. Hen kallar jag för *källtextens författare*, och då hänvisar jag till den specifika person som har skrivit den text som det är fråga om.

Med tanke på Holz-Mänttäräs (1984) teori om översättningsprocessens aktörer och deras roller, kunde man konstatera följande om kommunal översättning: översättningsprocessens initiativtagare är Finlands lagstiftande makt, eftersom behovet av översättning kan motiveras utifrån lagen om användning av finska och svenska i den lokala tvåspråkiga förvaltningen. Kommunen är översättarens kund eller uppdragsgivare, medan källtexternas författare är de skribenter som skapar texterna, till exempel fullmäktige eller andra experter som arbetar i kommunen. Översättaren är naturligtvis kommunöversättaren, medan mottagare utgörs av alla kommunbor eller några särskilda kommunbor som behöver översättningen.

4.2.1 Förfas

Översättningsprocessen i kommuner börjar med en så kallad förfas som kommer före den egentliga textproduktionen. I Mackenzies (2004a: 162–163) modell omfattar förfasen alla kontakter mellan översättningsbyrån och kunden, från första förfrågan till beställning av översättningen. Fasens syfte är att reda ut måltextens funktion, vilket i sin tur bidrar till att textproduktionsfasen lyckas.

I de kommuner som informanterna arbetade i hade bara en del av uppdragen en förfas. Detta beror på översättandets karaktär i kommunerna. Där är översättning inte företagsverksamhet där första fasen består av marknadsföring, prissättning eller annan underhandling om uppdragets villkor. I stället är kommunal översättning en tämligen automatiserad process. Båda kommunerna i min studie tog emot källtexterna elektroniskt, närmast via e-post, och det framkom inte under intervjuerna att uppdragsgivaren och översättaren diskuterar uppdraget i

någon större utsträckning. Enligt en informant hände det bara om det var fråga om något speciellt.

Också förfasens syfte skilde sig i kommunerna. Syftet var *inte* att reda ut måltextens funktion, eftersom det är fråga om *auto-translation*; i institutionell översättning är käll- och måltextens funktioner ofta identiska. I stället föreslår jag att syftet med förfasen är *tidsplanering*. Avsikten är att se till att det kommunala arbetet fungerar smidigt och att tidtabellerna hålls.

På basis av intervjuerna såg det ut att denna tidsplanering sköttes av både uppdragsgivaren och översättarna och att de hade olika sätt att planera tidsanvändningen. När det var fråga om en tidsplanering som gjordes av uppdragsgivaren, betydde det i praktiken att uppdragsgivaren informerade översättarna om kommande uppdrag. När jag frågade INFOB3 om de ofta fick veta i förväg om kommande uppdrag, berättade hen:

(2) Mer sällan. Om det kommer ett dokument på 50-sidor så då kan vi få en stormvarning redan tidigare. Eller om [uppdragsgivaren] vet att det kommer att vara tajt med tidtabellen.

De andra informanterna ansåg att det var vanligt att bli informerad om kommande uppdrag. Ibland ”varnades” de också om stora uppdrag som kunde omfatta tiotals, om inte hundratals, sidor. Jag vill betona att denna kvalitetssäkring gjordes av *uppdragsgivaren*, vilket stöder synen på att hela institutionen, det vill säga kommunen, ansvarar för översättningsverksamhetens kvalitetssäkring.

Översättarna hade olika sätt att hantera tidsplaneringen. Översättarna i kommun B hade till exempel bett att uppdragsgivaren skulle skicka in källtexterna ett visst antal dagar innan översättningen skulle vara klar. Enligt INFOB3 ”fungerar det hur det fungerar”. Hen tyckte att det fungerar sålunda bra att ingen skickar in ”sådana där 50-sidors som ska vara färdiga igår”. Dessutom kunde översättarna planera sin egen arbetsdag enligt översättningsarbetets tidtabeller. En stor del av källtexterna är dokument som hör till kommunens beslutsfattande, vilket betyder att översättningsarbetet är mer eller mindre anknutet till samma tidtabeller som beslutsfattandet. Dessutom, som jag konstaterade i kapitel 2.2.3 om källtexterna och deras funktion, är vissa källtexter återkommande. Det betyder att erfarna kommunöversättare känner till cyklerna i det kommunala arbetet och de texttyper som hör till dem, och kan planera sitt arbete enligt dem, vilket till exempel INFOA3 ger ett exempel på:

(3) När jag vet att jag skriver listan reserverar jag inte privata saker som jag måste göra just till de där dagarna.

4.2.2 Textproduktion

När den eventuella förfasen är över, börjar själva textproduktionen. Enligt Mackenzie (2004a) bör översättarna nu ha all den information som de behöver för att genomföra uppdraget. Till kommunal översättning hör följande faser: uppdragsfördelning, översättning, språkgranskning och korrekturläsning vid behov.

Uppdragsfördelning

När textproduktionsfasen börjar, har översättarna en möjlighet att antingen *godta eller icke-godta uppdraget*. Även om översättning i kommunerna är en automatiserad process, har översättaren i viss mån möjligheter att godta eller icke-godta uppdraget. Då det är fråga om texter som lagen kräver översättningar av, kan översättaren närmast underhandla om tider, vilket INFOB4 ger ett exempel på:

(4) Det är en fördel att man har jobbat länge i huset. Om [uppdragsgivaren] säger att ”[översättningen] ska vara färdig då och då” och jag tänker att det är omöjligt så börjar jag reda ut saken. ”Vad är det här, varför ska [översättningen] vara färdig då och då?”. Jag kan ringa till [uppdragsgivaren] och fråga att ”behöver du den här faktiskt då och då eller kanske först om en och en halv vecka?” (skratt)

Några av informanterna berättade att de i vissa situationer hade vägrat att ta emot uppdrag som de tyckte att de inte hinner med. Detta är ett tecken på kvalitet, för såsom Mackenzie (2004a: 163) påpekar, bör översättare inte ta emot ett uppdrag om de inte kan vara säkra på att de har tillräckliga resurser för att genomföra uppdraget. Dessutom konstaterar Mackenzie att kunderna ofta har orealistiska tidtabeller och att det hör till översättarens ansvar och kompetens att underhandla om nya tidsvillkor eller berätta att översättningen bara kan vara en råversion eller en förkortad version av källtexten. Mackenzie (2004a: 163) skriver att det är en av de väsentligaste kompetenserna hos översättaren att kunna avgöra hur länge översättningsprocessen tar.

Ibland kan översättaren inte underhandla om tidtabeller utan är bara tvungen att lösa problemet själv. Översättarna berättade att de ibland hade *en för stor arbetsmängd*, det vill säga att de samtidigt hade flera uppdrag som var brådskande. Sådana situationer uppstår då det kommer in flera källtexter samtidigt, vilket betyder att översättarnas arbetslistor fylls på en gång. Jag diskuterade problemet och dess möjliga lösningar med INFOA3, som efterlyste tidsplanering:

(5) Problemet är att det är så många [uppdragsgivare] som lämnar in texter och ärenden till listan. Det finns en deadline som alla följer, vilket betyder att alla [källtexter] kommer på en gång. Det

är nog ett litet problem. [...] Man tycker ibland att arbetena kunde spridas ut. Varför måste allt göras på sista minuten? Men jag tror att det inte är lätt att göra något åt det.

Det är dock inte enkelt att lösa problemet. Det kommunala arbetet är inte uppbyggt så att varje uppdrag kan ha en förfas. Tidsplaneringen är inte heller alltid i kommunens händer, eftersom Justitieministeriet tolkar språklagens krav om tvåspråkighet så att texterna inte behöver skrivas på båda språken, men att kommunen måste sträva till att översättningen kommer ut inom några dagar (Valli-Lintu 2004: 12).

Förutom att översättarna ibland har för mycket att översätta, kan det också ställa till med problem om *källtexter skickas in för sent*. INFOB1 berättade:

(6) Ofta glömmar [uppdragsgivaren] att texten ska översättas. Jag tror inte att det är medvetet. Inte vill de göra det svårt för oss. De bara inte tänker på det helt enkelt. Eller kanske de inte fattar att det tar tid, de tror väl att man bara sätter sig ner.

En del informanter nämnde att orsaken till att källtexterna skickas in i sista stund kan bero på att uppdragsgivaren inte förstår vad översättning egentligen *innebär*. Uppdragsgivarna är antagligen omedvetna om hur tidskrävande det är att översätta eller hur hög kompetens det krävs av översättaren. INFOA5 sade att även om översättaren ibland får källtexten mycket sent, borde den enligt uppdragsgivaren bli färdig ”genast”. Enligt hen saknar uppdragsgivaren ofta öga för källtexter, och de har svårt att avgöra hur krävande en text är att översätta och hur länge översättningsprocessen tar. Dessutom kan uppdragsgivaren ha orealistiska förväntningar på översättningarna. Enligt INFOB1 förväntar sig uppdragsgivarna texter som är på ”bra svenska” och som i stora drag motsvarar den finska texten. Hen tyckte att det inte är möjligt att uppnå både ekvivalens och ”bra svenska” i alla texter, vilket uppdragsgivarna inte förstår.

Dessutom tyckte en del informanter att den sena inlämningen av källtexter i vissa fall kan bero på att *översättningsarbete inte uppskattas*. De flesta av översättarna har upplevt en situation som kan tolkas som tecken på att översättningsarbetet inte uppskattas. I praktiken tyckte informanterna att detta syns i att källtexter skickas in för översättning för sent. INFOA3 berättade:

(7) Jag känner att min roll är viktig [...] Jag tycker att det är ganska hemskt emellanåt när [källtexterna] kommer jättesent, för att [uppdragsgivarna] ungefär räknar med att översättaren renskriver den där texten, men på ett annat språk. Det betyder ju att översättarens roll inte uppskattas tillräckligt. Det tycker jag är jättesynd, men själv upplever jag ju nog att översättarna är viktiga och jag ställer dem på samma nivå som beredarna. För att det är ju omöjligt att översätta en text om man inte förstår innehållet.

Ett annat tecken på att översättarnas arbete inte uppskattas är uppdragsgivarens hållning till hur måltexten ska vara:

(8) [Uppdragsgivarna] tycker att det är som att ”nej men skriv nu någonting bara”. [...] Det tycker jag att det finns ingen mening med, att göra sådant jobb.

Dessutom påpekades det att översättning inte uppskattas så mycket i tvåspråkiga regioner därför att nästan alla kan finska och svenska, vilket leder till tänkesättet att vem som helst kan översätta. Detta kom fram bland annat med INFOB3 när vi diskuterade översättningsarbetets uppskattning och hen jämförde kommunal översättning med översättning i en annan institution:

(9) [I kommunen] är det konstigt nog så att [översättarna] har jättehög respekt för att alla vet att [översättningarna] ska göras, men å andra sidan är kulturen annorlunda för att nästan alla är tvåspråkiga. Många kanske har den tanken att vem som helst kan översätta.

Enligt hen tänker många att för att kunna översätta ”räcker det att man kan lite språket och så finns det ju ordböcker”. Även om INFOB3 sade detta med humor kan det innehålla ett litet korn av sanning, eftersom man kan anta att uppdragsgivarnas och kommunbornas syn på översättning skiljer sig från realiteten.

När källtexten inte är en sådan text som enligt lagen ska översättas, kan översättaren också underhandla om annat än tidtabellen. INFOA4 berättade om ett uppdrag som översättarna i kommun A inte hade tagit emot:

(10) Också texter som inte har att göra med språklagen kan bes att översättas. Då har översättarna ibland nekat att [översätta texten] om det handlar om ett ämne som de inte känner till.

INFOA4 vägrar alltså att ta emot ett uppdrag om det verkar så att översättaren inte hinner med det eller om det är fråga om ett ämne som hen inte känner till, vilket enligt Mackenzie (2004a: 163) är ett tecken på kvalitet. Jag vill dock påpeka att dessa situationer tycktes vara ett undantag. Tvärtom föreföll det att översättarna tar emot uppdrag som de vet att de kommer att ha bråttom med och att de i stället för att underhandla om nya tidtabeller, gör ändringar i sitt eget arbete, vilket INFOA4 ger ett exempel på:

(11) Vi ser till att [översättningarna] blir gjorda och vi hjälper varandra. Om någon märker att ”oj nej, nu hinner jag absolut inte med det här” så då delar vi [källtexten] mellan flera översättare.

Översättarnas samarbete i sådana situationer antyder om kvalitetssäkring.

Om översättarna accepterar uppdraget, börjar textproduktionen. Uppdraget ska sedan ges åt en sådan översättare som har tillräckligt med tid att utföra uppdraget. Kommun A och kommun B har lite annorlunda sätt att dela ut uppdragen. I kommun A är en av översättarna en så kallad extra översättare som har som uppgift att fördela uppdragen och se till att alla har ett lämpligt antal översättningar. I kommun B för översättarna in källtexterna i ett diarium som innehåller den väsentligaste informationen om uppdraget, som till exempel uppdragsgivarens namn, textens tidtabell, översättarens namn och en liten förklaring till texten. Uppdragen delas inte ut av en viss översättare, utan översättarna tar själva ett uppdrag ”från toppen av högen”. Båda tillvägagåtten syftar till kvalitet, eftersom de kan ses som så kallade *work lists*, vilka Mackenzie (2004a: 163) efterlyser så att översättarnas arbetsmängder ska kunna följas upp.

Som jag redan diskuterat, varierar källtexternas typ och ämnesområde mycket. När det är fråga om översättning av facktexter, är det vanligt att varje översättare bör ha ett specialområde som hen känner till och som hen översätter mest inom. Även om detta är idealet, är kommunerna tvungna att fördela uppdragen på andra sätt.

I båda kommunerna tycks tanken vara att ”alla gör allt”, det vill säga att översättarna i regel inte har ett eget fackområde vars texter automatiskt skulle höra till dem. Trots detta har översättarna i kommun A fördelat föredragningslistan mellan flera översättare enligt ämnesområde, men fördelningen är inte absolut, utan översättarna hjälper varandra om det blir så att någon har mera att översätta än de andra. INFOA4 berättade att de försöker fördela arbetet jämnt. Inte heller i kommun B har översättarna reserverat vissa ämnesområden åt vissa översättare. INFOB1 konstaterade att det kommunala arbetet ”inte är fördelat på det viset”. En annan översättare sade att hen tycker om att få översätta olika texter, eftersom det är omväxling. Att bara översätta inom ett ämne skulle vara tråkigt.

Alla gör allt-tänkesättet kan ses som något som görs för att garantera översättningskvaliteten. INFOB3 förklarade orsakerna bakom tänkesättet:

(12) Vi tycker att det är viktigt att *alla* kan översätta *allting* [...] Vi vill att alla blir bra på så många ämnesområden som möjligt. Då går det inte av i fall någon blir sjuk eller har semester.

På detta vis minimerar översättarna i kommun B risken att textproduktionen brister. Enligt Mackenzie (2004a) är det ett av de viktigaste syftena med kvalitetssäkringen att översättningsprocessen fortlöper som planerat.

Översättningsarbetet i kommunerna sköts för det mesta av egna översättare, och utomstående översättare anlitas sällan. Undantaget utgörs av de fall då det är bråttom. En del informanter resonerade att detta beror på ekonomiska faktorer. Det bör dock konstateras att anlitage av frilansöversättare kan ses som ett tecken på kvalitet i processen, en åtgärd som bidrar till att uppdraget genomförs inom den tid som angetts. Vilka slags konsekvenser detta har för översättningskvaliteten ur en textuell synvinkel är dock en annan fråga.

Översättning

När uppdraget har delats ut, börjar översättaren översätta. Enligt Mackenzie (2004a) bör översättaren nu ha all den information hen behöver för att genomföra uppdraget. Översättaren skapar en version av måltexten som sedan språkgranskas.

I översättningsfasen producerar översättaren inte bara en text på målspråket, utan hen har också flera andra uppgifter. En av de mest tidskrävande av dem är eventuell informationssökning, som antingen kan gå ut på att översättaren slår upp ett ord eller tar reda på fakta. En informant ger en bra bild av hur tidskrävande informationssökning i värsta fall kan vara: ibland kan det ta en halv arbetsdag att översätta ett ord. Informationssökning är en väsentlig del av översättningsfasen, och den är särskilt viktig i kommunal översättning där källtexterna kan vara facktexter.

Översättning kräver olika resurser, som till exempel olika redskap och hjälpmedel. Det kom inte fram i intervjuerna att översättarna inte har de resurser och redskap som de behöver. I stället beskrev översättarna sina arbetsredskap positivt. Det är uppenbart att tryckta ordböcker och annat tryckt material inte användes lika ofta som elektroniska ordböcker och termbaser. Orsaken till detta var naturligtvis att det är snabbare och lättare att använda elektroniska redskap. Översättarna nämnde till exempel ”Google-tekniken”, Finlex och korrekturläsningssystemet Sve-fix som redskap de använder mycket.

När intervjuerna genomfördes 2012, hade kommun A översättningsminne, medan kommun B höll på att skaffa det. Informanterna hade varierande åsikter om översättningsminnet. Å ena sidan tyckte översättarna att översättningsminnet var nyttigt vid översättning av kommunala texter, eftersom vissa texttyper är återkommande och ofta innehåller samma formuleringar och terminologi. Översättningsminnet är till stor nytta i termrelaterade frågor, eftersom terminologin då kan hållas konsekvent. Översättningsminne sparar helt enkelt översättarnas tid.

Å andra sidan var alla översättare inte nöjda med att översätta ”sats-för-sats”, vilket är ett måste då man använder översättningsminne. Några informanter tyckte att det leder till en torr och saklig text, och därtill är översättaren tvungen att gå igenom texten och ”sätta in ett bindeord här och där”. Trots detta var översättarna i kommun A ense om att de positiva sidorna överväger de negativa. Även om översättningsminnet kan leda till mindre läsarvänliga texter, sparar det översättarnas tid och är ett bra hjälpmedel med hänsyn till konsekvent terminologi och ekvivalens mellan käll- och måltext. Sålunda kan man konstatera att användningen av ett översättningsminne förbättrar kvaliteten på kommunal översättning.

Om problemet inte kan lösas med hjälp av de redan nämnda redskapen, kan översättaren vända sig till någon sakkunnig, antingen till källtextens författare eller till en annan expert. En fördel med kommunal översättning är att översättaren ofta känner till dessa sakkunniga personer och att det är lätt att kontakta dem, eftersom de i bästa fall arbetar i samma byggnad som översättaren. Att kontakta källtextens författare eller en annan expert är på basis av intervjuerna vanligt. INFOB3 sade att hen ofta frågar ”fältet” om termfrågor. När vi diskuterade möjliga problemfall i exempeltexten, nämnde alla informanter att de skulle kontakta antingen författaren eller en annan sakkunnig. En översättare berättade att det inte alltid är lätt att hitta någon sakkunnig som skulle ha målspråket som modersmål, men att experterna även då kan berätta om de känner till termen. När jag och INFOA4 talade om kolleger som resurser, berättade hen att översättarna i hens kommun ofta anlitar sina kolleger:

(13) Jo, absolut. Vi frågar mycket av varandra. Det behöver ju inte vara just precis den som har skrivit texten, utan man kan fråga någon annan som känner till saken eller är insatt i ämnet.

I vissa fall kan också en annan översättare ersätta experten:

(14) En av våra översättare är vår tekniska specialist så [hen] skulle jag kunna snabbfråga termer i stället för att ta reda på dem själv. Jag vet att hen skulle ha ett svar genast medan forskning skulle ta en längre tid.

Som INFOB3 påpekar ovan, sparar det tid när översättaren kan anlita sin kollega i termarbete och informationssökning, vilket i och för sig kan ses som ett tecken på kvalitetssäkring. När tröskeln att kontakta skribenten är låg, sker det oftare och risken att göra misstag blir mindre, vilket också INFOA3 nämner:

(15) Jag vet vem som har skrivit [källtexten], så jag kan gå och fråga av dem och jag får direkt svar. Jag behöver inte gå omvägar och fundera att ”vad tror du att [uppdragsgivaren] menar här i texten” för att då kan det lätt bli fel.

För det mesta tycks samarbetet mellan källtexternas författare och översättaren fungera bra, och skribenterna ställer sig positivt till översättarens frågor. Även om största delen av informanterna tyckte att det är en naturlig del av översättningsprocessen att kontakta källtextens författare, var alla inte av samma åsikt. INFOB1 berättar:

(16) Ibland är tidtabellen ganska ansträngd och uppdragsgivaren har jättebråttom. Man vill inte störa dem. Ibland upplever jag att uppdragsgivarna kan uppfatta det som kritik om man frågar vad de menar.

En översättare ser även andra fördelar med att arbeta i närheten av källtextens författare. INFOA3 berättade att samarbetet med de olika experterna ökar hans kunskaper i experternas ämnesområde:

(17) Jag tycker att det är viktigast att man sitter nära skribenten. Om man har den där gemenskapen med skribenten på något vis, så pratar man och får veta saker som man har till nytta när man översätter. Man känner till verklighetsgrunden.

Det förekom inte i intervjuerna i vilket skede i översättningsprocessen översättaren brukar kontakta källtextens författare. Mackenzie (2004a) nämner att översättaren bör kontakta källtextens författare efter språkgranskningsfasen om det fortfarande uppstår problem. Eftersom kommunal översättning inte direkt kan liknas vid annan översättning på grund av dess institutionella karaktär, bör detta inte ha större konsekvenser för översättningskvaliteten.

På basis av intervjuerna förefaller det att *källtexternas låga kvalitet* är en märkbar faktor som kan försämra kvaliteten på kommunal översättning. När informanterna beskrev en så kallad dålig källtext, hänvisade de inte bara till grammatiska fel, utan också till stilistiska problem, oklarheter och andra felaktigheter. Enligt informanterna är det fråga om ett vanligt fenomen. När jag frågade INFOB3 hur vanliga sådana texter är, sade hen:

(18) Hälften av texterna är OK som de är och hälften av texterna är mindre OK, och av dem kräver tjugo procent mycket arbete. Så att det är vanligt.

Den sannolikaste förklaringen till dessa brister i källtexterna är att deras författare sällan är språkexperter eller annars erfarna skribenter. Med andra ord är det inte författarnas huvudsyssla att författa texter. Trots detta är bristfälligheterna i källtexterna ett problem som märkbart påverkar inte bara källtextens utan också måltextens kvalitet. Det betyder också att översättaren använder tid och resurser för att lösa källtextens problem. Oftast börjar översättaren med att kontakta källtextens författare. INFOA3 berättar:

(19) När det är ett sådant fall som jag går och frågar om så är det ofta fråga om ett misstag i [källtexten]. Jag tycker att det är jättebra om jag kan göra det i tidigt skede så att också [källtexten]

korrigeras. Skribenterna har många gånger varit mycket nöjda med att översättaren märker felen. Det är positivt.

Ibland löser översättaren problemet genom att skriva en ”bättre” måltext, som INFOA3 berättar:

(20) Jag översätter så nära [källtexten] som möjligt, men om det är väldigt, väldigt svårt på finska, så försöker jag att inte skriva så svårt på svenska. Men om jag märker fel så går jag alltid till skribenten och säger alltid till om det. Jag lämnar inte [fel] på det viset.

När översättaren märker misstag i källtexten och är tvungen att korrigera den, är det ju egentligen fråga om *korrekturläsning av källtexten*. Alla informanter som jag diskuterade med sade att källtexternas författare brukar vara tacksamma för denna korrekturläsning. Trots detta tar korrekturläsningen tid, vilket kan leda till andra problem. INFOA3 säger:

(21) Fast det är otydligt ibland, så går jag inte och frågar om jag vet den där saken. Jag påpekar nog om det är direkt fel. Men om det inte är direkt fel, så får [källtexten] vara som den är, för att man kan inte vara lärare *också*. [...] Det är tidsmässigt orealistiskt, det går inte.

Bristfälligheter i källtexterna och översättarens roll som korrekturläsare kan leda till att kvaliteten på kommunal översättning försämras eftersom den påverkar tidtabellerna.

Enligt Mackenzie (2004a) har översättaren ansvar för att se till att översättningen blir färdig inom den tid som slagits fast med kunden. Detta är inte alltid enkelt. Under intervjuerna var tiden onekligen den faktor som enligt översättarna mest påverkar översättningsprocessen. Alla åtta informanter nämnde brådska, om inte som ett problem så åtminstone som en accepterad del av arbetsbilden. Brådska är ett fenomen som inte är något nytt i översättningsbranschen. Ironiskt nog är tiden just den resurs som oftast mest påverkar både processen och slutprodukten. Även om det finns brister i alla andra resurser och redskap, har översättaren ofta förmåga att producera en lämplig måltext om hen har tillräckligt med tid. Problem med tid spelar dock en ännu större roll i kommunal översättning eftersom den inlämningstid som översättarna har är, för det mesta, fastslagen. Vissa texter måste vara översatta vid en viss tidpunkt, annars uppfyller kommunen inte lagens krav.

Det är uppenbart att informanterna kämpar med tidsrelaterade frågor och att nästan alla informanter tyckte att de då och då har bråttom i arbetet. Brådskan är dock inte konstant. En informant beskrev brådska som ”toppar” i en annars lagom arbetstakt. INFOA5 berättade att hen inte har bråttom varje vecka, men åtminstone ett par gånger i månaden.

Det förekom dock en liten skillnad mellan kommun A och kommun B i hur översättarna upplever brådska. Informanterna från kommun B nämnde inte tidsrelaterade problem lika ofta som informanterna från kommun A, och informanten INFOB3 berättade att de har möjlighet att låta måltexten vila ett par dagar innan en annan översättare korrekturläser den. Det kan dock bero på kommunernas storlek – kommun B har betydligt färre invånare, vilket antagligen också betyder att översättarna får färre uppdrag.

Trots att brådska är ett problem, nämnde ingen av översättarna att de skulle ha problem med att få måltexterna färdiga inom utsatt tid. Ifall det verkar så att uppdraget inte blir färdigt inom utsatt tid, får översättaren hjälp av andra översättare. Däremot tyckte informanterna att tidsbristen påverkar översättningarnas kvalitet. INFOA3 berättade:

(22) Jag är medveten om att alltid när du gör någonting så gör du fel också. [...] Det betyder ju inte att det är en dålig översättning för det, men det kan hända ibland att man har haft jättebråttom och sen läser man [måltexten] och råkar inte se att det där ordet var helt fel.

Också INFOA5 nämner tidsbristen när jag frågar hur ofta översättarna har bråttom:

(23) Då och då. Texterna blir lidande när man måste [översätta] snabbt och [måltexten] ska snabbt iväg. [...] Om tidtabellen är tajt så får man inte mera tid, vilket man kanske skulle vilja ha för att vara nöjd med [måltexten].

Men vad menar översättarna när de talar om kvaliteten på översättningar? En av intervjufrågorna hade att göra med vad översättarna tyckte att var viktigast när de översätter. Enligt översättarna hänger kvaliteten ihop med texten. I de texter som hör till beslutsfattandet är ekvivalens det viktigaste, medan mottagarvänligheten är viktigast i de texter som är avsedda för kommunbor. Då blir också frågan om förvaltningslagens krav på ett sakligt, klart och tydligt myndighetsspråk aktuell. När jag frågade INFOB3 vad hen tyckte är viktigast i översättning, svarade hen:

(24) Den där läsbarheten är nog först – nej, vänta nu. Man måste först ta tidtabellen, den bestämmer ju ändå sist och slutligen allting. Om tidtabellen är tajt så är informationen viktigast.

När tid är ett problem, är det viktigt med information. Mackenzies (2004a) uppfattningar om översättningskvalitet går ut på att granska kvalitet ur ett funktionellt synsätt, det vill säga enligt henne är översättningen lyckad när den uppfyller sin funktion. Om kommunernas käll- och måltexter ska vara skrivna på ett bra myndighetsspråk, har tiden faktiskt en stor påverkan på kvaliteten, eftersom översättarna tycks föredra direkta motsvarigheter när de har bråttom.

Språkgranskning och korrekturläsning

Kommun A och kommun B hade å ena sidan likheter och å andra sidan olikheter i sin språkgranskning. I kommun A nämnde informanterna inte språkgranskning som en skild uppgift. Några informanter berättade att måltexterna språkgranskas eller korrekturläses bara om det är fråga om en text av ett visst slag. Detta betyder dock inte att andra måltexter inte skulle språkgranskas i kommun A, utan att det sker *samtidigt* med översättning. Att översättning och språkgranskning sker samtidigt hänger samman med översättarnas arbetsutrymmen.

I de kommuner som informanterna arbetar i delar de samma utrymmen. Endast två informanter arbetar inte i samma utrymmen som deras översättarkolleger. En av dem har ett arbetsrum i en skild enhet, medan en annan föredrar att distansarbeta hemifrån.

De informanter som arbetar i samma utrymme nämnde flera gånger att samarbete dem emellan är en fördel. De har goda erfarenheter av att anlita varandra i informationssökning och språkgranskning. Det lät som att detta samarbete är vanligt och att det sker samtidigt som översättning. INFOB3 berättade att översättarna brukar fråga varandra om språkvård eller till exempel läsa en problematisk sats för den andra och fråga vad hen tycker om den:

(25) Om det kommer ett problem som ingen hittar någon lösning till så öppnar alla var sin bok och söker. [...] Man får vädra. Ofta är det så att du hittar på [lösningen] själv när du frågar högt. Eller om någonting låter bra när du har skrivit det men när du läser det högt så märker du att [det inte är bra].

Också INFOA5 berättade:

(26) Man kan alltid fråga [de andra översättarna] och få bra lösningar eller information. Det fungerar bra.

Den så kallade *muntliga språkgranskningen* löser också flera tidsrelaterade problem. Eftersom översättaren och den eventuella språkgranskaren arbetar i samma rum, kan en av översättarna precisera sitt problem eller motivera sina lösningar samtidigt som den andra funderar på problemet. Ingen skickar texter fram och tillbaka. Det kan också vara så att språkgranskaren redan känner till källtexten och översättarens problem, till exempel via kommentarer eller samtal de har haft under arbetsdagen.

Allt detta kan bidra till kvaliteten. Enligt Mackenzie (se 2004a: 162–167) borde språkgranskaren få tillräckligt med information om vilka källor som har använts, vilka ändringar översättaren har gjort och varför, samt det borde definieras vilken slags språkgranskning texten behöver. Annars kan språkgranskaren göra onödigt arbete, vilket kan

ha negativa konsekvenser för kvalitetssäkringen. Språkgranskaren måste veta vilka val översättaren har gjort och varför. Om granskaren gör ett arbete som redan gjorts, är det en brist på kvaliteten.

Eftersom det verkar så att de översättare som arbetar i samma utrymmen språkgranskar varandras texter, kunde man tänka sig att detta leder till en bättre översättningskvalitet. Det är dock svårt att säga om kvaliteten påverkas av att översättarna arbetar i samma utrymmen eller inte.

Samma muntliga språkgranskning sker i kommun B. Därtill har översättarna i kommun B en skild korrekturläsningssfas. INFOB1 berättar om samarbetet i kommun B:

(27) Vi jobbar som team. Även om vi har våra individuella uppgifter så går vi och frågar varandra och anlitar varandra. Vi korrekturläser varandras texter också.

Också INFOB3 berättar att de brukar, om möjligt, ha en annan översättare att läsa igenom måltextern.

Det blev uppenbart att samarbete är en viktig del av kommunöversättares arbetsvardag. Som Chesterman (2006: 18–19) påpekar, definieras samarbete av en gemensam strävan mot ett överenskommet resultat, och denna praktik styrs av en syn på kvalitet (Chesterman 2006: 23). Det fanns tecken på detta också i informanternas utsagor. När vi kort talar om atmosfären på arbetsplatsen beskriver INFOA1 en gemenskapskänsla hos kommunöversättare:

(28) Jag tycker att vi har en bra arbetsmiljö. Jag tycker att det fungerar bra, inga större motsättningar. [...] Ja, vi är ju en skild enhet på något vis – vi sitter alla i samma båt. (skratt)

Trots att de intervjuade översättarna ibland upplever att översättningsarbetet inte uppskattas, har de en positiv inställning till sitt arbete och tycker att de har en viktig roll i kommunen. Detta syns till exempel i sådana utsagor som INFOB1s kommentar när jag ber hen att beskriva det som är viktigast när hen översätter:

(29) Mitt mål är att producera texter som är bra för mottagaren och som uppfyller en funktion. [...] Jag ser det som vår uppgift att betjäna [måltestens mottagare] med bra texter som har en funktion.

INFOB1 använder verbet *betjäna*, vilket betyder att man gör något för en annan. Enligt min tolkning lät det som att översättarna i sista hand tänker mest på kommunbornas rättigheter och behov av översättningar, inte på förvaltningen. Lagens krav på myndighetstexter nämndes sällan, medan översättningarna ofta var viktiga av mänskliga skäl, det vill säga att någon kommunbo behöver texten. Detta kan ses bland annat i INFOB2s resonemang:

(30) [Kommun B] är ganska tvåspråkigt, så det anses vara mer eller mindre självklart att [texter] ska finnas på två språk och då behövs ju vi, förstås. [...] I [kommun B] finns det dessutom många människor i området som inte kan finska. [...] Då är det helt nödvändigt.

Därtill verkade det så att översättarna i de två kommunerna tyckte att det är viktigt att de gör ett bra arbete och har ett bra rykte. Detta märktes speciellt i INFOA4:s skildring av en situation där översättarna i kommun A hade fått som uppdrag att översätta en text som egentligen inte hörde till översättarna. Det var fråga om en broschyr som skulle delas ut gratis på hälsocentraler. Även om översättarna hade tänkt att uppdraget inte hörde till deras uppgifter, tyckte de att texten var viktig för kommunborna, och dessutom hade kunden inte ekonomiska möjligheter att skicka texten till en utomstående översättare. Eftersom uppdraget inte var brådskande och de kom överens om att en expert skulle korrekturläsa måltexten, gick översättarna i kommun A med på att översätta texten. INFOA4 motiverar varför de valde att ta emot uppdraget:

(31) Jag tror inte att nån av oss [översättarna] skulle vilja att vår byrå har sådant rykte att ”jo, dit kan man inte föra någonting, att de tar inte” [...] Det är flera i kedjan och eftersom föregående i kedjan tar emot så måste vi ta emot [...] Vi har samma inställning att det är enligt det som behövs.

Det är förmodligen fråga om en yrkesstolthet att inte släppa ut något som inte uppfyller kvalitetskraven. Även INFOB3 berättade:

(32) Vi känner att vi har ett ansvar för dokument som skickas ut. Om jag ser ett stavfel i [källtexten], så inte släpper jag ut det till allmänheten utan jag påpekar alltid om språket till skribenten.

Här är det fråga om att *översättarens ideologi* inte hör till de översättningskompetenser som Mackenzie (2004a) nämner, men den kan spela en roll i kvalitetssäkringen. Översättarnas yrkesstolthet och eventuella ideologiska målsättningar kan bidra till att översättningskvaliteten diskuteras med kunden.

I Mackenzies (2004a) modell slutar textproduktionsfasen med mottagande av respons, vilket enligt Mackenzie är en viktig del av kvalitetssystemet, eftersom respons från källtextens mottagare och kolleger är nyttig för översättaren. Till översättarens kompetens hör att kunna skilja mellan relevant och konstruktiv kritik och att kunna använda responsen.

I intervjuerna kom det fram att översättarna ibland får respons på översättningarna, men det framgick inte att kommunerna skulle ha något visst system för att ta emot respons. Ett okänt fenomen i översättningsbranschen är att översättningarna sällan får positiv kritik – en översättning lyckas när den inte väcker reaktioner. Detsamma tycks gälla för kommunal

översättning, vilket INFOB1 konstaterar och tillägger sarkastiskt att ”det skulle vara trevligt att någon gång få tack”. Informanten INFOB2 funderade på att kritik mot översättningarna egentligen är kritik mot hela kommunen – det är bara lättare att peka på misstag i en text.

I sin artikel föreslår Mackenzie (2004a) att översättare bör ha regelbundna möten där de kan diskutera den respons som de får. Vissa utsagor ger en orsak till att anta att en genomgång av den eventuella responsen kunde ha positiva konsekvenser för kvaliteten på översättningarna. INFOB1 var den som mest diskuterade hur översättningarna tas emot och hen berättade att hen inte alltid var säker på hurdan måltextern skulle vara så att den var bra både ur mottagarnas och ur källtextsförfattarens synvinkel. Hen hade fått respons där det sades att ”den svenska språkdräkten var dålig” (dvs. den svenskspråkiga texten) och hen funderade på vad responsgivaren egentligen ansåg. Om kommunen gick igenom sådan respons, kunde det diskuteras vad en bra översättning är och vad som är viktigt, vilket i sin tur kunde förbättra översättarnas självsäkerhet.

Vissa uppgifter som Mackenzie (2004a) nämner som viktiga förutsättningar för översättningskvalitet kom inte fram i intervjuerna. Till dem hör bland annat arkivering och uppdragsgivarens godkännande av måltextern.

4.2 Sammanfattande diskussion

Analysen har visat att översättning i kommuner framför allt är institutionell översättning (Koskinen 2008) och det som kommunöversättarna översätter egentligen är *kommuninstitutionen*. Tvåspråkiga kommuner använder de svenska översättningarna för att tala till sin publik, dvs. kommunbor som hör till den svenskspråkiga minoriteten. Kommunöversättarna producerar texter som har samma status som källtexten. Likaså som källtextens författare, förblir också översättaren osynlig i processen. Alla kommunala texter, vare sig de är översatta eller inte, har institutionen som författare. Illusionen av en tvåspråkig förvaltning uppehålls och förstärks.

I kommunal översättning är det inte bara fråga om att uppfylla institutionens kommunikativa behov eller språklagens krav på tvåspråkighet. Kommunal översättning är också *community translation* (Taibi 2011; Taibi & Ozolins 2016), dvs. översättandet har en viktig uppgift även ur mottagarens synvinkel. Syftet med kommunal översättning är att möjliggöra att

kommunikationen mellan kommunen och kommunborna sker så smidigt som möjligt. Med hjälp av översättningarna får kommunborna inte bara mera makt, utan översättningarna möjliggör också deras deltagande och inflytande i kommunala ärenden. Även om den finlandssvenska språkminoritetens status i Finland är bra och individer får använda sitt eget språk i ärenden med sin hemkommun, är det viktigt att bevaka hur de språkliga rättigheterna förverkligas i praktiken.

Ur en sociologisk synvinkel stämmer också Holz-Mänttäräs (1984) teori om översättningsprocessen som translatorisk aktion för översättningsprocessen i kommuner. Den formas av ett nätverk av aktioner som utförs av aktörer som är experter på sina områden och har sina egna roller i processen. Å andra sidan kan också Chestermans (2006) syn på översättningsprocessen som en praktik tillämpas för kommunal översättning. Praktiken omfattar människor som samarbetar och som strävar efter ett gemensamt, överenskommet mål. Praktiken styrs av en gemensam syn på kvalitet.

I kommunerna är översättningsprocessen rätt automatiserad och översättningsarbetet följer delvis samma cykler som det kommunala arbetet. För vissa uppdrag börjar översättningsprocessen med en förfas, som går ut på att uppdragsgivarna ”varnar” översättarna om stora och tidskrävande uppdrag. Största delen av uppdragen kommer dock direkt till översättarna och de fördelar uppdragen jämnt sinsemellan.

Eftersom lagen kräver att det ska finnas texter både på finska och på svenska i tvåspråkiga kommuner, har kommunöversättare sällan möjlighet att frånsäga sig ett uppdrag eller att underhandla om tidtabellen. För stränga tidtabeller är ett återkommande problem och översättarna upplever regelbundet att de har bråttom. Översättarna själva känner att brådskan påverkar översättningskvaliteten, och de är ibland tvungna att lämna in översättningar som inte når de kvalitetskrav de själva ställt på sitt arbete. Dessutom är de externa kraven på myndighetstexter tämligen höga, eftersom språklagen förutsätter att myndighetstexterna ska vara skrivna på ett sakligt, klart och tydligt språk. Trots detta är översättarna ofta tvungna att prioritera för mycketekivalens mellan källtexter och översättningar då de har bråttom.

Översättarna gör dock sitt bästa för att hålla tidtabeller och organiserar sitt eget arbete så att måltextern blir färdig i tid. Det täta samarbetet mellan översättare betyder att de kan reagera snabbt om det ser ut så att uppdraget inte blir genomfört i tid, till exempel genom att dela upp uppdraget mellan flera översättare. För att garantera att översättningsarbetet fungerar smidigt

oberoende av semestertider och andra frånvaroskäl, har översättarna inte egna ämnesområden utan ”alla översätter allt”.

Det ser ut att samarbete förebygger brådska. Översättarna samarbetar mycket och hjälper varandra med språkgranskning, terminologiska problem och informationssökning. Samarbete sker inte bara mellan översättare, utan även mellan översättare och andra aktörer, såsom källtextens författare, som översättarna vänder sig till då de har problem med källtexten. Översättarna samarbetar också med andra sakkunniga som arbetar i kommunen. Allt detta betyder att språkgranskning och informationssökning tar mindre tid än till exempel om en översättare jobbar ensam, och risken att det finns oklarheter och felaktigheter i både käll- och måltexter är lägre när det är lätt och snabbt att få kontakt med källtextens författare eller en annan expert.

Trots detta har översättningsprocessen flera fallgropar. Enligt översättarna har de ibland för lite tid för att göra en bra översättning. Det kan bero på att uppdragsgivarna skickar in källtexterna utan att ta hänsyn till att översättningsprocessen kan ta tid och att översättarna kan ha flera uppdrag under arbete samtidigt. Att källtexter skickas in för sent ur översättarnas synvinkel kan bero på många olika saker. Först och främst kan det bero på att uppdragsgivarna också har sina tidtabeller att passa och lämnar in texterna i sista möjliga stund. En annan sak som uppdragsgivarna har låg kännedom om är vad översättning innebär och hur krävande det är, särskilt i en tvåspråkig region där tvåspråkighet är normen. Det kan också vara att vissa uppdragsgivare inte uppskattar översättningsarbetet och ser det bara som ”ett nödvändigt ont”.

Ett fungerande samarbete mellan översättare och andra kommunanställda är en av de viktigaste faktorerna i en framgångsrik översättningsprocess. Bra samarbete bidrar till översättningskvaliteten, eftersom den medför mera tidsresurser för översättning, och mera tid för översättning medför bättre översättningskvalitet. Kommunernas institutionella struktur har två sidor; å ena sidan ökar strukturen samarbete, medan det å andra sidan inte är enkelt att lösa problem i en stor organisation såsom kommunen.

När jag jämför informanternas utsagor om kommunal översättning och de förutsättningar som Mackenzie (2004a) redogör för i samband med översättningskvalitet, kommer jag till den slutsatsen att kommunerna strävar efter en bra översättningskvalitet. På basis av analysen ligger dock ansvaret för översättningskvaliteten inte endast i kommunöversättarens händer. Hur andra

aktörer i översättningsprocessen går tillväga, så som källtexternas författare och andra experter som arbetar i kommunen, har en stor inverkan på översättningskvaliteten.

5 DISKUSSION

Syftet med denna studie har varit att undersöka översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner. Att finskspråkiga texter översätts till svenska är normen i de flesta tvåspråkiga kommuner där handlingspråket är finska. Språkbarometern (Lindell 2016) och olika undersökningar (Lassus 2017a) antyder att det finns brister i kvaliteten på den svenskspråkiga servicen och på myndighetstexterna.

Jag valde att fokusera på några tvåspråkiga kommuner och särskilt på kommuner där svenska var minoritetsspråket, eftersom översättning till svenska är en djupt inrotad rutin i dessa kommuner. För att kunna ta ställning till översättningskvaliteten i kommuner har jag först varit tvungen att bestämma vad översättningskvalitet går ut på i denna studie. Jag har valt att titta på kvaliteten ur en synvinkel som betonar översättarnas arbete och utesluter till exempel översättningar och deras textuella kvalitet. Översättarnas arbete handlar om det praktiska översättningsarbetet: de uppgifter, redskap och hjälpmedel som översättarna har till sitt förfogande, vare sig det fråga om kolleger eller översättningsminne.

För att kunna redogöra för den kvalitetssäkring och kvalitetsuppföljning som kommunerna gör, måste jag kartlägga översättningsprocessen i kommunerna. I studien ansåg jag översättningsprocessen som en *kommunikativ handling* som består av uppgifter och aktörer. För att kunna redogöra för dessa uppgifter och aktörer gjorde jag kvalitativa forskningsintervjuer. I de öppna intervjuerna berättade åtta kommunöversättare retrospektivt om hur de gör när de översätter. Genom denna information kunde jag kartlägga översättningsprocessen i kommuner och skapa en bild av kvalitetssäkringen i kommunerna. Materialet i studien utgjordes av informanternas intervjusvar som jag hade analyserat med en deduktiv innehållsanalys med Rosemary Mackenzies (2004a) uppfattningar om översättningskvalitet som min röda tråd.

Jag hade två forskningsfrågor:

- 1) Vilka faktorer främjar översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner?
- 2) Vilka faktorer försvagar översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner?

Enligt resultaten främjas översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner av följande faktorer:

1. tidsmässiga resurser
2. samarbete och kommunikation mellan aktörer i översättningsprocessen
3. översättarnas kompetens och språkideologiska inställning till översättning

Tidsmässiga resurser är centrala för översättningskvaliteten i kommuner. När översättarna berättade om översättningar som de inte varit nöjda med, hade det nästan alltid berott på att översättaren hade haft bråttom. För det mesta kan detta inte hjälpas: det kommunala arbetet är strukturerat på ett sådant sätt att översättning är en av de sista uppgifterna i en lång handlingskedja. När tidtabellerna i kedjan brister, är det översättarna som får bära det största ansvaret för att översättningen ska bli färdig i tid. När översättarna hade tillräckligt med tid, producerade de finslipade översättningar vars innehållsmässiga och språkliga form de var nöjda med.

Ett fungerande samarbete och en öppen kommunikation mellan översättningsprocessens aktörer är ett måste för en lyckad översättningsprocess. Den bakomliggande institutionen skapar goda förutsättningar för samarbete. Alla de som arbetar för institutionen utgör en egen gemenskap som i bästa fall arbetar i samma byggnad. Även om aktörerna inte skulle vara bekanta med varandra, ger kommuninstitutionen en orsak till dem att arbeta tillsammans och sträva efter ett gemensamt mål.

Ett fungerande samarbete mellan dessa aktörer bidrar också till kvaliteten på översättningarna. Uppdragsgivare kan i vissa fall varna översättare om kommande stora översättningsuppdrag och de kan diskutera tillsammans tidtabeller, vilket hjälper översättarna att planera sitt arbete och säkerställer att tidtabellerna hålls. Dessutom bidrar en öppen kommunikation mellan översättarna, källtexternas skribenter och andra experter som arbetar i kommunen till flytande och innehållsmässigt korrekta källtexter. Informationssökning tar avsevärt mindre tid i översättningsprocessen när översättarna kan vända sig till experter i kommunen, i till exempel terminologiska frågor.

Kommunöversättarna arbetar ofta i samma utrymmen, vilket medför att de samarbetar mycket. De kan anlita varandra i språkgranskning eller till och med dela på uppdrag om det ser ut att en översättare inte klarar av sin arbetsmängd. Allt detta bidrar till översättningskvaliteten och ger översättarna mera tid för att finslipa översättningarna. Översättningar som översättarna har fått använda mycket tid på kan antas vara översättningar som översättarna är nöjda med, och det är

sannolikt att dessa texter också uppfyller förvaltningslagens krav på ett sakligt, klart och begripligt myndighetspråk.

Också kommunöversättarnas kompetens och språkideologiska inställning till översättning bidrar till översättningskvaliteten. På basis av undersökningen är kommunöversättare högt utbildade och erfarna experter som har en viss yrkesstolthet och känner ett stort ansvar för de svenska (och i viss utsträckning även de finska) myndighetstexter som kommunen publicerar. De känner väl till sina resurser, och underhandlar om nya villkor eller vägrar att ta emot ett uppdrag om deras resurser inte räcker till. Sådana fall är dock sällsynta.

Om det är fråga om en text som lagen kräver att ska översättas, organiserar översättarna sitt eget arbete kring översättandets tidtabeller. För att minimera risken att översättningarna inte skulle bli färdiga inom de angivna tidsgränserna, har översättarna tillägnat sig ”alla gör allt”-tankesättet, vilket betyder att de inte har egna specialområden utan alla översätter alla slags texter. Dessutom är det sannolikt att kommunöversättare identifierar sig med översättningarnas mottagare eftersom de hör till samma språkminoritet. Detta leder förmodligen till att översättarna känner att de vill betjäna sin egen språkgrupp så väl de kan.

Faktorer som försvagar översättningskvaliteten i tvåspråkiga kommuner är:

- 1) brådska och för stor arbetsmängd
- 2) översättningsarbetets låga uppskattning och osynlighet
- 3) källtexternas dåliga kvalitet
- 4) avsaknad av responskulturen

Kommunöversättning präglas delvis av problem som är universella för översättning, till exempel brådska. Kommunöversättare upplevde att de ofta hade bråttom och att de emellanåt fick för många uppdrag på en gång. Om översättningskvaliteten främjades av kommuninstitutionen när det var fråga om att samarbeta, kunde dessa situationer ses som fall där institutionen i stället blir en stötesten för översättningsprocessen. Översättningsprocessen i kommuner är bunden till det kommunala arbetets tidtabeller och cykler, och därför är det ingen överraskning att många texter kommer in på en gång – och det är något som översättarna vet att det är svårt att ändra på.

Medan översättarna är väl medvetna om hur svårt det är att ändra på hur saker och ting görs i en stor organisation som kommunen, tycker de också att de strama tidtabellerna i vissa fall kan ses som ett tecken på att översättningsarbetet inte uppskattas. Det verkar som om översättning hade blivit något som man plötsligt kommer ihåg, något som bara är ett ”nödvändigt ont”. Översättarna menar att det förekommer sådana situationer eftersom skribenterna och uppdragsgivarna inte känner till hur krävande översättning är.

Möjliga orsaker till varför översättningsarbetet inte uppskattas kan å ena sidan vara att uppdragsgivarna inte känner till vad översättning innebär. Det kan vara att de inte uppfattar hur tidskrävande och besvärligt översättning i värsta fall kan vara. Om man inte själv har erfarenhet av att översätta, kan översättning uppfattas som enkel process. För det andra kan det också bero på att nästan alla *kan* båda språken i den tvåspråkiga omgivningen. Då kan det vara att översättning ses som en trivial uppgift. Även översättningsarbetets osynlighet kan påverka dess uppskattning. Det kan också påverka kommunöversättarnas egen syn på sitt arbete. Trots att samarbete är en väsentlig del av översättningsprocessen, tycks kommunöversättarna dela samma känsla av utanförskap i institutionen som till exempel EU-översättare enligt Koskinen (2008) gör. Å ena sidan arbetar de *för* kommunen, å andra sidan *med* kommunen.

Källtexternas låga kvalitet är också ett problem. Om källtexten är full av fel och krångliga satser, tar översättandet längre och kräver ibland till och med att källtexten korrekturläses och korrigeringsförslag skickas till skribenten. Kommunöversättare tycks ofta ta ansvar även för kvaliteten på källtexten och korrigera eventuella misstag. Som experter på språk och kommunikation tycks kommunöversättarna lätt få ta ansvar för all kommunikation i kommunen.

Översättningskvaliteten försämras särskilt av att översättarna inte har tillräckligt med tid att översätta. Detta har direkt påverkan på kvaliteten, eftersom översättaren under tidspress inte kan nå den kvalitet hen normalt skulle förvänta sig av sig själv. När tiden blir knapp, väljer översättarna ofta att tänka mera på texternas ekvivalens, och inte på läsbarhet. När översättare har tillräckligt med tid, kan de till och med åstadkomma en ”bättre” måltext.

I sin modell om översättningsprocessen slutade Mackenzie (2004a) översättningsprocessen med respons och analys av responsen. Det ser ut så att tvåspråkiga kommuner inte brukar ha så kallad responskultur, det vill säga en rutin att gå igenom feedback de fått från sina kolleger eller måltexternas mottagare. Detta kunde främja översättningskvaliteten i översättningsprocessen,

eftersom översättarna kunde diskutera eventuella lyckade och mindre lyckade erfarenheter och på så sätt bidra till sin yrkesskicklighet.

En stor del av dessa problem är universella för översättning. Brådska, dåliga källtexter och brist på konstruktiv kritik är vardag för alla professionella översättare. Den institutionella bakgrunden i kommunal översättning skiljer denna typ av översättning dock från annan översättning. Det betyder att dessa problem har följder som inte alltid realiseras i annan översättningsverksamhet (lagens krav uppfylls inte, jämställdhetsfrågan). Kommunöversättare översätter texter som kommer från en lokal förvaltning som är underordnad den finländska staten. Villkoren för översättning och även språkbruket i texten (sakligt, klart, betydligt) kommer från lag och bestämmelser, och dessa strikta krav sätter sin prägel på översättningsarbetet.

Hur kan tvåspråkiga kommuner säkerställa att översättningskvaliteten håller sin kvalitet? För det första bör samarbetet mellan de olika aktörerna värnas om. Öppen kommunikation och låg tröskel för att kontakta varandra bör vara självklart inom institutionen. På basis av dessa resultat är det rekommendabelt att kommunöversättare arbetar in-house. Avståndet mellan källtexternas författare, experter och översättare får inte bli för stort.

För det andra bör kommuner säkerställa att översättarna har tillräckligt med tid för att översätta. Ett sakligt, klart och begripligt myndighetsspråk kan inte åstadkommas i brådska.

Det är också väsentligt att översättning som en praktik uppskattas i kommunerna. Alla aktörer i kommuner bör känna till varför texterna översätts och varför det är viktigt. Erfarenheter av eller kunskap om hur krävande översättning är både tidsmässigt och kunnighetsmässigt kunde förebygga missförstånd om översättningsarbetets tidtabeller. Då översättaren har bråttom, kan det vara att hen lämnar in en översättning som inte är en sådan hen tycker att uppfyller kvalitetskraven. Lagen följs och tidtabeller hålls, men följderna syns i kvaliteten på de svenska myndighetstexterna.

Uppdragsgivarna bör bära sitt ansvar för översättningskvaliteten. För att nå en bättre kvalitet i översättningarna bör också källtexterna vara av bättre kvalitet. Att förvänta sig att kommunöversättare tar ansvaret för källtexterna är inte realistiskt på grund av att de redan nu upplever att de har bråttom. Källtexternas författare bör utbildas i att författa myndighetstexter

som är av bra kvalitet, eller särskilda språkgranskare som bara arbetar med källtexten bör anlitas.

Medan kommunöversättarna å ena sidan kan ha en privilegierad ställning, har de å andra sidan också en tämligen utmanande uppgift. Kommunöversättarna är tvungna att balansera mellan kommunens strama tidtabeller och lagens krav samtidigt som de måste tillgodose de svenskspråkiga kommunbornas behov. När det gäller översättningsprocessen, är översättarna allt i allo i den: de är inte bara översättare utan också samtidigt terminologer, informationsspecialister, projektkoordinatorer, account managers, språkgranskare och kvalitetschefer (Mackenzie 2004b: 32).

Översättningskvaliteten på myndighetstexter är inte en obetydlig sak. De svenskspråkiga översättningarna bidrar till rättvisa och jämställdhet, legitimerar förvaltningen och hjälper att bygga ett medborgarsamhälle. För att garantera att de svenskspråkiga myndighetstexterna fortsätter att vara av en bra kvalitet, är det viktigt att se att översättningskvaliteten i institutioner inte bara är i översättarnas händer utan den påverkas av alla aktörer i processen.

Denna studie har gett en inblick i översättningsprocessen i tvåspråkiga kommuner och kvaliteten i processen. Ett mer planerat och målmedvetet sätt att närma sig kommunal översättning skulle antagligen ha lett till mer preciserade och detaljerade svar. Även om de öppna intervjuerna bidrog till en stor mängd information och intressanta iakttagelser och nya diskussionsämnen, skulle det ha varit till nytta för studien att det eventuella kvalitetssystemet i översättningsprocessen i kommuner skulle ha varit ett synligt tema i intervjuerna. I denna undersökning har jag kunnat gå djupare in på vissa ämnen, medan andra har fått mindre uppmärksamhet på grund av att frågan inte kändes aktuell under intervjuernas gång. Mer precisa frågor skulle ha lett till en mer detaljerad bild av kommunernas kvalitetssystem.

Denna undersökning är i en viss mån generaliserbar till översättning i tvåspråkiga kommuner och eventuellt även till annan institutionell in-house översättning. Kommunal översättning styrs tydligt av institutionell översättning, och därför kan dessa resultat inte generaliseras till exempel till en översättningsprocess i en översättningsbyrå eller till en frilansöversättares översättningsprocess även om hen skulle översätta liknande texter eller vara anställd av en myndighet.

Vidare forskning behövs. Det kunde vara nyttigt att forska i kvalitetssäkringen i den kommunala översättningsprocessen med hjälp av mer strukturerade intervjuer eller enkäter. Antalet kommuner och informanter kunde också på så vis vara större och ge sålunda en mer generaliserbar bild av kommunal översättning. Även om kommunerna som deltog i denna undersökning hade tämligen liknande förfaringssätt, kan det finnas avsevärda skillnader i hur kommuner ordnar sin översättningsverksamhet.

Att intervjua de andra aktörerna i översättningsprocessen i kommuner skulle också ge intressant information om processen. Forskning i kvaliteten kunde också fokusera på den textuella kvaliteten i översättningar i tvåspråkiga kommuner, och publicerade översättningar kunde jämföras antingen med källtexten eller med översättningar som andra kommuner har publicerat. En utredning om källtexternas kvalitet, vilken synvinkel man än väljer, kunde också leda till givande diskussioner.

I övrigt kunde man undersöka även översättningarnas mottagare, kommunbor. Även en upprepning av denna studie kunde vara välkommen, eftersom det kan hända mycket på en kort tid i den ständigt föränderliga översättningsbranschen. Denna studie baserar sig på ett material som samlades in 2012. Det kan ha skett stora förändringar i hur översättningsarbetet organiseras i kommunerna. Klarspråksarbetet med projekt såsom *Rakt på sak* hade just genomförts, men deras påverkan syntes inte nödvändigtvis ännu i översättningsarbetet. Därför kunde det vara ändamålsenligt att försöka redogöra för om källtexternas kvalitet har ändrats. Även översättarnas egna uppfattningar om hur mycket översättningsarbetet uppskattas kan ha ändrats.

Vidare forskning behövs också om annan institutionell översättning i Finland. Översättning till svenska i Finland är ett område som bör forskas mera. Världen ändras, och så länge som svenska språket har sin tämligen goda, nuvarande ställning, bör det fästas uppmärksamhet på vilka följder översättning till svenska har för den svenskspråkiga minoriteten. Översättningar bör inte betraktas som ett dåligt och dyrt alternativ till en helt tvåspråkig förvaltning – tvärtom, väl organiserade tolknings- och översättningstjänster kan vara en resurs. Översättningsarbetet bör synliggöras och nödvändigheten med bra svenskspråkiga översättningar bör framhävas.

Kommunal översättning är inte ett nödvändigt ont. Ju sakligare, klarare och begripligare svenska texter kommunen publicerar, desto mera läses de, och desto bättre mår svenskan i Finland.

Källförteckning

Primärt material

- Intervju med INFOA1. Inspelad 23.11.2012, längd 44 min.
Intervju med INFOA2. Inspelad 23.11.2012, längd 43 min.
Intervju med INFOA3. Inspelad 23.11.2012, längd 61 min.
Intervju med INFOA4. Inspelad 23.11.2012, längd 72 min.
Intervju med INFOA5. Inspelad 23.11.2012, längd 30 min.
Intervju med INFOB1. Inspelad 16.11.2012, längd 64 min.
Intervju med INFOB2. Inspelad 16.11.2012, längd 55 min.
Intervju med INFOB3. Inspelad 16.11.2012, längd 57 min.

Sekundärt material

- Albir, Amparo Hurtado & Fabio Alves 2009. Translation as a Cognitive Activity. I: Jeremy Munday (red.), *The Routledge Companion to Translation Studies*. 54–73.
- Anttila, Juhani & Kari Jussila 2016. Mitä laatu on? Tillgänglig:
https://www.sfs.fi/ajankohtaista/uutiskirjeet/uutiskirjeet_2016/mita_laatu_on_artikkeli
.[Hämtad 1.9.2017.]
- Arbets- och näringsministeriet s.d. Kvalitetsledningssystem. Tillgänglig:
<https://www.yrityssuomi.fi/sv/laadunhallintajarjestelma>. [Hämtad 2.9.2017.]
- Chesterman, Andrew 2006. Questions in the Sociology of Translation. I: João Ferreira Duarte, Alexandra Assis Rosa & Teresa Seruya (red.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 9–27.
- Chesterman, Andrew 2007. Bridge Concepts in Translation Sociology. I: Alexandra Fukari & Michaela Wolf (red.), *Constructing a Sociology for Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 171–183.
- Dalen, Monica 2011. *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.
- EN 15038. European Quality Standard for Translation Service Providers. CEN, European Committee for Standardization. 2006.
- Europeiska kommissionen 2015. DGT Translation Quality Guidelines. Tillgänglig:
http://ec.europa.eu/translation/maltese/guidelines/documents/dgt_translation_quality_guidelines_en.pdf. [Hämtad 30.6.2017.]
- Finlands grundlag 731/1999. Uppdaterad lagstiftning 16.8.2017. Tillgänglig:
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>. [Hämtad 22.8.2017.]
- Finlands kommunförbund 2014. Rakt på sak. Tillgänglig:
<http://www.kommunerna.net/sv/serviceomraden/projekt/raktpasak/Sidor/default.asp>.
[Hämtad 19.12.2014.]

- Finlands kommunförbund 2015. Förvaltning och beslutsfattande. Tillgänglig:
<http://www.kommunerna.net/sv/kommuner/verksamhet/forvaltning-och-beslutsfattande/Sidor/default.aspx>. [Hämtad 23.1.2017.]
- Finlands standardiseringsförbund s.d. Standardien laadinta.
 Tillgänglig:https://www.sfs.fi/standardien_laadinta. [Hämtad 2.9.2017.]
- Förvaltningslagen 434/2003. Uppdaterad lagstiftning 16.8.2017. Tillgänglig:
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030434>. [Hämtad 22.8.2017.]
- Gouadec, Daniel 2007. *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Henriksson, Linnéa 2012. *Två förvaltningspråk. En utredning om två förvaltningspråk i kommuner*. Helsingfors: Finlands kommunförbund.
- Herberts, Kjell 2013. *Språkbarometern 2012. Service på svenska och finska – i minoritetsperspektiv*. Åbo: Åbo Akademi.
- Holz-Mänttari, Justa 1984. *Translatorisches Handeln: Theorie und Methode*. Helsingfors: Suomalainen tiedeakatemia.
- House, Juliane 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Narr.
- House, Juliane 2015. *Translation Quality Assessment. Past and present*. London & New York: Routledge.
- Institutet för de inhemska språken s.d. Språkhjälp: Klarspråk. Tillgänglig:
<https://www.sprakinstitutet.fi/sv/sprakhjalp/klarsprak>. [Hämtad 20.8.2017.]
- ISO 17100:2015. *Translation services – Requirements for translation services. Services de traduction – Exigences, relatives aux services de traduction*. ISO (International Organization for Standardization). 2015.
- Jääskeläinen, Riitta 2009. Think-aloud protocols. I: Mona Baker & Gabriela Saldanha (red.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge. 290–293.
- Kauppinen, Marjaliisa 2008. *Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Social- och hälsovårdstjänster på eget språk i tvåspråkiga kommuner*. Helsingfors: Stakes.
- Kommunallagen 410/2015. Uppdaterad lagstiftning 16.8.2017. Tillgänglig:
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2015/20150410>. [Hämtad 22.8.2017.]
- Kommuntorget 2016. Språkbarometern. Tillgänglig:
<http://kommuntorget.fi/sprakbarometern/>. [Hämtad 27.8.2017.]
- Konttinen, Kalle & Outi Veivo 2008. Kääntämisen arviointi työelämässä ja koulutuksessa. I: Kalle Konttinen, Minna Kumpulainen & Tuija Luokkakallio (red.), *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*. Tillgänglig:
https://www.sktl.fi/@Bin/41023/Konttinen_Veivo.pdf. [Hämtad 22.8.2017.]
- Koskinen, Kaisa 2008. *Translating Institutions: An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St. Jerome.
- Koskinen, Kaisa 2011. Institutional translation. I: Yves Gambier & Luc van Doorslaer (red.), *Handbook of Translation Studies, Vol. 2*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 54–60.

- Koskinen, Kaisa 2014. Tampere as a translation space. *Translation studies* 7:2. 186–202.
- Koskinen, Kaisa 2016. Kääntäjien ja tulkkien työelämän ja ammatin tutkimus. Föreläsning 16.11.2016 på kursen MVKS01 Käännöstieteellinen tutkimus ja metodit vid Tammerfors universitet.
- Kvale, Steinar 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet 621/1999. Uppdaterad lagstiftning 16.8.2017. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990621>. [Hämtad 22.8.2017.]
- Lassus, Jannika 2014. Från menyer till författningar. Svensköversättarens vardag i Finland. I: Jan Lindström m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 33*. Helsingfors: Helsingfors universitet. 224–232.
- Lassus, Jannika 2017a. Svenskt myndighetsspråk i Finland. I: Marika Tandefelt (red.), *Språk i skola och samhälle*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. 97–109.
- Lassus, Jannika 2017b. Översättning till svenska i Finland. I: Marika Tandefelt (red.), *Språk i skola och samhälle*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. 110–140.
- Leidenius, Kia 2017. *Språkmanual för tvåspråkiga kommuner*. Helsingfors: Finlands kommunförbund.
- Lindell, Marina 2016. *Språkbarometern 2004–2016*. Forskningsrapport. Helsingfors: Justitieministeriet.
- Linden, Laura 2012. Kuntakääntäjä tekstejä huoltamassa. *Översättaren* 5/2012. 24–25.
- Lundgren, Charlotte 2009. *Samarbete genom samtal*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för språk och kultur.
- Mackenzie, Rosemary 2004a. Functional translation theory and quality in translation: An interface between theory and practice. I: Jorma Tommola (red.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation*. Åbo: Åbo universitet.
- Mackenzie, Rosemary 2004b. The competencies required by the translator's roles as a professional. I: Kirsten Malmkjaer (red.), *Translation in Undergraduate Degree Programmes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 31–38.
- Mossop, Brian 1988. Translating institutions. A Missing factor in translation theory. *TTR* 1: 2. 65–71.
- Mossop, Brian 1990. Translating institutions and idiomatic translation. *Meta* 35:2. 342–355.
- Mossop, Brian 2000. The workplace procedures of professional translators. I: Andrew Chesterman, Natividad Gallardo San Salvador & Yves Gambier (red.), *Translation in context. Selected contributions from the EST Congress, Granada 1998*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 39–48.
- Munday, Jeremy 2013. *Introducing translation theory: theories and applications*. London & New York: Routledge.
- Niska, Helge 2002. Community interpreter training: Past, present, future. I: Giuliana Garzone & Maurizio Viezzi (red.), *Interpreting in the 21st Century. Challenges and opportunities: selected papers from the 1st Forlì Conference on Interpreting Studies, 9-11 November 2000*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 133–144.

- Nord, Christiane 1997. *Translating as a purposeful activity: functionalist approaches explained*. Manchester: St Jerome.
- Nordman, Liselott 2009. *Lagöversättning som process och produkt. Revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Nyby, Josefine 2017. Innehållsanalys och diskursanalys: Föreläsningsmaterial. Tillgänglig: <http://www.vasa.abo.fi/users/minygar/Undervisning-filer/3.Innehållsanalysochdiskursanalys.pdf>. [Hämtad 19.7.2017.]
- Pekola-Sjöblom, Marianne & Voitto Helander & Stefan Sjöblom 2006. Kuntalainen – kansalainen. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Acta nro 182. Tillgänglig: shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/p091006100225G.pdf. [Hämtad 19.7.2017.]
- Reiss, Katharina & Vermeer, Hans 1986. *Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Ruokonen, Minna 2014. Kääntäjän ammatin arvostuksen myytit: faktaa vai fiktiota? I: Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Minna Ruokonen & Leena Salmi (red.), *MikaEL - Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*. Tillgänglig: https://sktl-fi-bin.directo.fi/@Bin/bebe212c94c145f7d131109a911c3761/1505110889/application/pdf/533327/Ruokonen_MikaEL2014.pdf. [Hämtad 19.7.2017.]
- Ruokonen, Minna 2016. Realistic but not pessimistic: Finnish translation students' perceptions of translator status. *The Journal of Specialised Translation* 25. 188–212.
- Salevsky, Heidemarie & Ina Müller 2010. *Translation as Systematic Interaction: A New Perspective and a New Methodology*. Frank & Timme: Berlin.
- Šarčević, Susan 1997. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer.
- Schäffner, Christina 2011. Theory of translatorial action. I: Yves Gambier & Luc van Doorslaer (red.), *Handbook of Translation Studies*, Vol. 2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 157–162
- Sjöblom, Stefan 2011. Elinvoimainen kunta kaksikielisyyden näkökulmasta. I: Arto Haveri, Jari Stenvall & Kaija Majoinen (red.), *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*. Helsingfors: Finlands kommunförbund. 187–197.
- Sommardahl, Eivor 2012. *Klarspråk i kommunen – en skrivhandledning*. Helsingfors: Finlands kommunförbund.
- Språklagen 423/2003. Uppdaterad lagstiftning 16.8.2017. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030423>. [Hämtad 22.8.2017.]
- SFS-ISO 8402 1994. *Laadunhallinta ja laadunvarmistus. Sanasto*. Helsingfors: Finlands Standardiseringsförbund.
- SFS-ISO 9004-2 1991. *Laadunhallinta ja laatu järjestelmän rakenneosat. Osa 2: Suuntaviivat palveluille*. Helsingfors: Finlands Standardiseringsförbund.
- Statistikcentralen 2015. Riksdagsvalet 2015. Fastställt valresultat. Tillgänglig: http://www.stat.fi/til/evaa/2015/evaa_2015_2015-04-30_sv.pdf. [Hämtad 27.8.2017.]
- Statistikcentralen 2016. Befolkningen 31.12.2016 efter område, kön, ålder, år, språk och civilstånd. Tillgänglig: <http://pxnet2.stat.fi>. [Hämtad 1.8.2017.]

- Statistikcentralen 2017. Kommunalvalet 2017. Översikt över röstningen.
http://www.stat.fi/til/kvaa/2017/05/kvaa_2017_05_2017-05-05_sv.pdf. [Hämtad 27.8.2017.]
- Taibi, Mustapha 2011. Public service translation. I: Kirsten Malmkjaer & Kevin Windle (red.), *The Oxford Handbook of Translation Studies*. Oxford: Oxford University Press. 214–227.
- Taibi, Mustapha 2014. Community interpreting and translation in the Arab World. *Babel Journal of Translation* 60:1. 52–69.
- Taibi, Mustapha & Uldis Ozolins 2016. *Community Translation*. London: Bloomsbury.
- Tiililä, Ulla 2014. Kielikäsitykset hyvän virkakielen esteenä. *Kielikello* 3/2014. Tillgänglig: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2726>. [Hämtad 2.9.2017.]
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsingfors: Tammi.
- Utbildningsstyrelsen 2017. Säkerhetsmanual för undervisningsväsendet. Stödmaterial. Tillgänglig: http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/tukimateriaali/kasitteet. [Hämtad 9.2.2017.]
- Valli-Lintu, Auli 2004. Myndigheternas allmänna språkliga skyldigheter. I: Christel von Martens m.fl. (red.), *Kommunerna och språklagstiftningen. Nationalspråkens ställning*. Helsingfors: Finlands kommunförbund. 8–16.

INTERVJUGUIDE

A **Bakgrund**

- Hur kom du till [kommun A/B]?
- Vilken utbildning har du?
- Hur mycket har du arbetserfarenhet? (inom översättning)
- (Varför just översättning?)

B **Arbetsmiljö**

- Berätta om ditt arbete med egna ord.
- Hurdana texter översätter du?
- I vilken riktning översätter du? Upplever du att du översätter till ditt modersmål?
- Hurdan är din arbetsmiljö? (in-house/freelancer, kolleger, verktyg, annat)
- Hurdan roll har du som översättare i kommunen?/Hur upplever du din position i kommunen?
- (Är du nöjd?)

C **Översättningsprocessen**

- Välj en av texterna (den som påminner mest om den ”typiska källtexten”).
- Hur hanterar du källtexten?
- Du får veta i förväg att du ska översätta en sådan text. Gör du något i förväg innan du ser texten?
- Du får texten framför dig. Vad gör du?
- Visa möjliga problem i texten och berätta hur du löser dem (oklarheter, termer, problem med källtexten, layouten, tekniska problem, brister i källmaterialet, tidsrelaterade problem, annat)
- Vem tror du att är mottagaren och är det relevant? Brukar du fundera på det?
- Upplever du att du har en översättningsstrategi?

Suomenkielinen lyhennelmä

Asiallista, selkeää ja ymmärrettävää. Tutkielma käännösprosessin laadusta kaksikielisissä kunnissa.

Johdanto

Suomi ja ruotsi, Suomen kansalliskielet, ovat perustuslaillisesti tasa-arvoisia. Jokaisella suomalaisella on oikeus saada palvelua viranomaisilta omalla kielellään, oli tämä kieli sitten suomi tai ruotsi. Viranomaisten velvollisuus on huolehtia, että perustuslain ja kielilain vaatimukset toteutuvat.

Maan kaksikielisyys on kuitenkin illuusio. Käytännössä maan hallinnot ja viranomaiset toimivat suomen kielellä ja viranomaistekstit laaditaan suomeksi. Tämä tarkoittaa, että viranomaiset joutuvat turvautumaan kääntäjiin, jotta kielivähemmistön oikeudet toteutuvat. Tärkeästä roolistaan huolimatta kuntien palkkaamat kääntäjät (kuntakääntäjät) ja heidän panoksensa kuntatyöhön on pitkälti näkymätöntä. Kääntäjien ja käännösten avulla viranomaiset paitsi huolehtivat siitä, että vähemmistön kielelliset oikeudet toteutuvat, myös vahvistavat illuusiota kaksikielisestä hallinnosta.

Suomesta ruotsiin käännettyjen viranomaistekstien laatu on vaihteleva ja niissä näkyy kääntämisen jälki (Lassus 2017a: 97; Lassus 2017b). Tämä voi johtua toisaalta myös lähdetekstien luonteesta; viranomaisteksti on käännettynäkin viranomaisteksti (Koskinen 2011: 58). Viranomaistekstien laatuun on pyritty vaikuttamaan muun muassa selkeän virkakielen hyväksi tehdyllä työllä, ja toisaalta hallintolaissakin vaaditaan, että viranomaistekstit laaditaan asiallisella, selkeällä ja ymmärrettävällä kielellä (Hallintolaki 434/2003, § 9).

Ruotsinkielisten viranomaistekstien heikolla laadulla voi olla huomattavia seurauksia. Jos käännetty teksti ei ole laadultaan hyvä, se voi johtaa väärinymmärryksiin ja heikentää vastaanottajan mahdollisuuksiin vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnan asioihin. Toisaalta se voi vaikuttaa myös ruotsin kielen tulevaisuuteen ja sen tarpeeseen; tutkimusten (Lassus 2017b: 111) mukaan käännöksen todellinen tai kuviteltu heikko laatu voi johtaa siihen, että käännös jää lukematta.

Tutkielmani päämääränä on selvittää, millä tavoin viranomaiset varmistavat kääntämisen laadun. Tässä tutkielmassa en käsittele käännösten laatua, vaan tutkin *käännösprosessin* laatua erilaisten laatujärjestelmien kautta. Olen rajannut tutkimuksen koskemaan käännösprosessin laatua kaksikielisissä kunnissa, joissa kielivähemmistön kieli on ruotsi ja käännösuunta täten suomi–ruotsi. Perustelen rajaustani sillä, että kaksikielisissä kunnissa on pitkä perinne kääntämisestä ja toimintatavat ovat vuosien saatossa vakiintuneet. Kaksikielisyys näkyy myös erityisen hyvin juuri kuntien hallintotyössä, sillä maan kielellinen jako perustuu kuntiin ja niiden asukkaiden kielitaustaan. Käännöstoiminnan laatu on myös erityisen tärkeää juuri kunnissa, sillä kunnat tarjoavat suomalaisille arkeen liittyviä palveluita ja toimintoja, joihin osallistuminen ja vaikuttaminen on turvattu kuntalaissa (Kommunallagen 410/2015). Kuntalaisten kielelliset oikeudet määritellään kielilaissa (Språklagen 423/2003), jonka mukaan kunnan tulee käyttää molempia kieliä kaikessa yleisölle suunnatussa tiedottamisessa, sekä huolehdittava siitä, että kaikki yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto annetaan molemmilla kielillä.

Etsin vastausta seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mitkä asiat parantavat käännöslatua kaksikielisissä kunnissa?
- 2) Mitkä asiat heikentävät käännöslatua kaksikielisissä kunnissa?

Tutkielma kartoittaa samanaikaisesti kuntien käännösprosessia. Tässä tutkielmassa käännösprosessi nähdään kommunikatiivisena toimintana, joka koostuu eri toimijoista ja toiminnoista. Mitä toimijoita ja tapahtumia siihen kuuluu? Mitä kuntakääntäjän tehtäviin kuuluu, ja millä tavoin he suorittavat nämä tehtävät? Mitä apuvälineitä ja resursseja kuntakääntäjillä on käytettävissä? Vastaamalla näihin kysymyksiin saan selville, onko kunnilla keinoja varmistaa, että ruotsinkieliset viranomaistekstit ovat laadultaan hyviä. Jos on, mitä nämä keinot ovat?

Tutkielman pyrkimyksenä on ollut paitsi kuvata kuntakääntämistä 2010-luvulla, myös yleisesti suomalaisissa instituutioissa tapahtuvaa käännöstoimintaa. Mitä enemmän tietoa meillä on eri instituutioiden kääntämiskäytännöistä, sitä enemmän tiedämme institutionaalisesta kääntämisestä (Koskinen 2011: 59). Käännösprosessia koskevat tutkimukset kertovat myös miksi käännökset näyttävät siltä kuin näyttävät (Chesterman 2006: 23). Tieto siitä, millä käytännöillä ja toimintatavoilla saadaan niin sanottuja hyviä käännöksiä, auttaa meitä

kehittämään myös kääntäjänkoulutusta ja muiden kääntävien instituutioiden käänösprosessia (Munday 2013: 97).

Menetelmä ja aineisto

Keräsin tutkielman aineiston tekemällä laadullisia tutkimushaastatteluja. Haastattelin tutkimusta varten kahdeksaa kuntakääntäjää. Haastattelut tehtiin marraskuussa 2012 kääntäjien työpaikoilla. Kääntäjät työskentelivät kahdessa eri kaksikielisessä kunnassa, joissa ruotsi oli vähemmistön kieli. Kääntäjien pääasiallinen työtehtävä oli täten eri kuntatekstien kääntäminen ruotsiksi. Tutkimukseen osallistuneiden kääntäjien taustojen perusteella kuntakääntäjät ovat korkeasti koulutettuja ja heillä on pitkä työkokemus käänösosalta. Näyttää myös siltä, että kuntakääntäjät kuuluvat usein itsekin ruotsinkieliseen vähemmistöön; kuusi heistä koki äidinkiellensä olevan ruotsi, kun taas kaksi heistä oli sitä mieltä, että he ovat täysin kaksikielisiä.

Haastattelut olivat luonteeltaan eksploratiivisia ja avoimia. Haastatteluiden punaisena lankana toimi laatimani haastattelurunko (liite 1), mutta käytännössä runko oli vain suuntaa antava. Käänösprosessin laatu ja laatujärjestelmät eivät olleet vielä haastatteluajankohtana tarkentuneet tutkielman aiheeksi, vaan haastatteluiden tarkoituksena oli pikemminkin kerätä mahdollisimman paljon tietoa kuntien käänösprosessista ja kääntäjien työstä. Laatusäkökulma nousi keskeiseksi vasta analyysivaiheessa.

Haastatteluiden jälkeen olen purkanut haastattelut ja analysoinut aineiston. Käyttämäni analyysimenetelmä on deduktiivinen sisällönanalyysi. Deduktiivinen sisällönanalyysi perustuu siihen, että tulkintaa ohjaa jokin ennalta määrätty teoria. Tämän tutkielman analyysia on ohjannut Rosemary Mackenzien (2004a) näkemys käänöstoiminnan laatujärjestelmästä, jota vertaan kuntien käänösprosessiin ja laadunvarmistukseen.

Tutkielman teoreettinen tausta

Julkisen sektorin käänöstoiminta on suhteellisen uusi tutkimusaihe käänöstieteissä (Taibi & Ozolins 2016: 1), ja aihetta on lähestytty useasta eri näkökulmasta. Yhteistä näille näkökulmille on kuitenkin se, että kääntämisen taustalla vaikuttaa *instituutio*.

Käsitteet *community translation* ja *public service translation* viittaavat käännostoimintaan, jossa kääntävä taho on jokin yhteiskunnallinen elin. Tällöin kääntämisen tarkoitus on mahdollistaa instituution ja vastaanottajien välinen vuorovaikutus. Kääntämisellä on siis sosiaalinen tehtävä, sillä käännökset paitsi antavat vastaanottajille tietoa myös mahdollistavat heidän osallistumisensa ja vaikuttamisensa instituution toimintaan. Toisin sanoen käännökset antavat vastaanottajille valtaa (Taibi & Ozolins 2016: 11; Taibi 2011: 210–2011; Gouadec 2007; Niska 2002: 135). Lisäksi *community translation* viittaa käännostoimintaan, joka tapahtuu maan rajojen sisällä. Tällöin kääntämiselle on ominaista, että toimeksiantajan ja vastaanottajan kulttuuri on sama, mutta kieli eri (Taibi & Ozolins 2016: 2).

Toisaalta julkisen sektorin käännostoiminta voi olla myös *institutionaalista kääntämistä*. Institutionaalisella kääntämisellä viitataan tilanteeseen, jossa viranomainen käyttää käännoksiä ”puhuakseen” yleisölleen. Ääni kuuluu instituutiolle, joten kääntäjä ei varsinaisesti käännekään tekstiä, vaan instituutiota (Koskinen 2008: 22). Koskinen (2008) etnografinen tutkimus EU-kääntäjien arjesta Euroopan komissiossa on valaissut institutionaaliseen kääntämiseen tyypillisiä piirteitä. Ensinnäkin institutionaaliseen kääntämiseen on tyypillistä asettaa ekvivalenssi tekstin *skopoksen* edelle, mikä johtuu siitä, että lähdetekstin ja kohdetekstin koetaan olevan samanarvoisia. Esimerkiksi Euroopan komissiossa lähdetekstiä ja kohdetekstejä ei erotella toisistaan, vaan puhutaan eri kieliversioista. Kohdetekstit eivät ole alisteisia lähdetekstille. Myös eri kieliversioiden intentio, ja täten tekstien funktio, on sama (Koskinen 2011: 58).

Institutionaalisisessa kääntämisessä kääntäjät ja heidän harjoittamansa käännostoiminta ovat ulkoapäin katsottuina näkymättömiä. Syynä on se, että instituutio kirjoittaa sekä lähde- että kohdetekstit. Institutionaalisten kääntäjien rooli on ristiriitainen. Toisaalta he työskentelevät instituutiolle, toisaalta he ovat samanarvoisia muiden instituution toimijoiden, kuten lähdetekstien kirjoittajien, kanssa. Täten kääntäjistä voi tuntua, että heidän roolinsa on lähinnä instrumentaalinen ja että käännostoiminta koetaan instituutiiossa vain ”pakollisena pahana” (Koskinen 2008: 151).

Tässä tutkielmassa käsitän käännosprosessin ennen kaikkea *kommunikatiivisena toimintana*, joka koostuu eri toimijoista ja tehtävistä. Se on toisaalta translatorista toimintaa, jossa jokaisella toimijalla on omat tehtävänsä ja toimijat tekevät yhteistyötä (Holz-Mänttari 1984). Chesterman

(2006) taas näkee käänösprosessin käytäntönä, jossa siihen osalliset pyrkivät yhdessä yhteiseen päämäärään. Chestermanin näkemyksen mukaan käänösprosessi on institutionalisoitunut käytäntö, jota ohjaa yhteinen näkemys laadusta. Kääntäjillä on prosessissa erilaisia tehtäviä, joiden hoitamiseen he käyttävät verkostojaan. Nämä verkostot voivat koostua sekä ihmisistä että muista resursseista, kuten sanakirjoista. Jokaisella ihmisellä tai toimijalla on prosessissa oma roolinsa ja funktionsa (Chesterman 2006: 23). Näille näkemyksille on yhteistä, että lähdetekstille ei anneta sen suurempaa arvoa; sen tehtävä on lähinnä auttaa selvittämään, mikä funktio kohdetekstillä on kohdekontekstissa ja -kulttuurissa (Schäffner 2011: 158).

Toiseksi nämä näkökulmat painottavat eri toimijoita ja heidän asiantuntijuuttaan. Jotta käänösprosessi voi olla onnistunut, tulee toimijoiden olla yhtä mieltä siitä, mikä heidän roolinsa on ja siitä, kenelle mikäkin tehtävä kuuluu (Schäffner 2011; 159). Holz-Mänttari (1984: 109) erottelee kuusi eri roolia: aloitteenpanijan, asiakkaan, lähdetekstin kirjoittajan, kääntäjän sekä kohdetekstin vastaanottajan ja käyttäjän roolit.

Kääntäjällä on luonnollisesti ratkaiseva rooli käänösprosessissa, sillä vastuu käänösprosessin onnistumisesta ja sen tuloksesta on ensisijaisesti hänen käsissään (Nord 1997: 21). Kääntäjältä vaaditaan ammattitaitoa, erityisesti nopeasti kehittyvällä käänösosalalla (Mackenzie 2004b).

Laadun määrittäminen objektiivisesti on haastavaa. Tästä huolimatta käänöstoiminnan laatua on pyritty ja pyritään jatkuvasti kuvamaan niin tekstien, vastaanottajien kuin toimintaympäristönkin näkökulmasta. Kun tarkastelun kohteena on käänösprosessin laatu, voi olla mielekästä tutkia prosessin laatua standardien ja laatujärjestelmien avulla (Kontinen & Veivo 2008; Mackenzie 2004a). Standardien tarkoitus on luoda yhtenäisiä toimintatapoja, jotka edistävät tuotteiden yhteensopivuutta ja turvallisuutta. Standardit ikään kuin kuvaavat, millä keinoilla tuotteiden tai prosessien laatu voidaan taata.

Myös käänösprosessia voidaan tarkastella tästä näkökulmasta. Ammattimaiselle käänöstoiminnalle on laadittu oma standardi (ISO 17100:2015), joka kuvaa, mitä resursseja ja prosesseja toimintaan tulee kuulua, jotta se täyttää laatuvaatimukset. Tiivistetysti standardissa sanotaan, että kääntäjän tulee suorittaa toimeksianto niin, että sen tarkoitus toteutuu. Kääntäjän tulee myös seurata asiakkaan antamia ohjeita sekä huomioida kohdekielen konventiot.

Tämän tutkielman analyysi perustuu Mackenzien (2004a) ajatuksiin, joiden mukaan käännösprosessin laatua voidaan tarkastella kahden standardin avulla. Nämä standardit ovat SFS-ISO 8402 (1994), joka määrittelee laadun käsitteen, sekä SFS-ISO 9004-2 (1991), joka kuvailee, mitä osia prosessiin tulee kuulua, jotta tuloksena on hyvänlaatuinen tuote. Lyhyesti sanottuna Mackenzien (2004a) mukaan onnistunut käännösprosessi edellyttää yhteistyötä ja tiedon välittymistä käännösprosessin eri toimijoiden kesken. Kääntäjän tulee esimerkiksi selvittää asiakkaalta kohdetekstin funktio ja varmistaa, että käännös täyttää tämän. Toiseksi hänen tulee keskustella mahdollisista muutoksista ja muista tekstitaso ongelmistasi asiakkaan kanssa. Mackenzie (2004a) korostaa myös kääntäjän ammattitaidon merkitystä. Kääntäjän tulee varmistaa, että hänellä on kaikki resurssit toimeksiannon suorittamiseen, ja hänen tulee kehittää osaamistaan kollegoiltaan ja käännösten vastaanottajilta saamansa palautteen avulla.

Keskeiset tulokset

Analyysin perusteella voidaan todeta, että kunnassa tapahtuva kääntäminen eroaa huomattavasti siitä kääntämisestä, jota Mackenzie (2004a) kuvaa. Tämä johtuu kahdesta seikasta. Ensinnäkin Mackenzie (2004a) pohtii käännöstoimistossa tapahtuvaa käännösprosessia, johon kuuluu asiakkaan ja kääntäjän lisäksi useimmiten vähintään myös projektikoordinaattori ja kielentarkistajat, kun taas kuntakääntäjällä on tapana tehdä kaikki nämä tehtävät yksin. Toiseksi kunnissa käännösprosessi on varsin pitkälti automatisoitu, eikä siellä esiinny monia käännöstoimiston vaiheista.

Analyysini perusteella kuntien käännöstoiminnan laatua paransivat ennen kaikkea seuraavat kolme seikkaa:

- 1) riittävät aikaresurssit
- 2) yhteistyö ja viestintä käännösprosessin eri toimijoiden kesken
- 3) kääntäjän ammattitaito ja suhtautuminen kääntämiseen

Oli selvää, että ajanpuute oli merkittävin syy siihen, miksi käännös ei täyttänyt kuntakääntäjän omaa näkemystä onnistuneesta käännöksestä. Joskus kuntien käännösprosessissa näkyy niin sanottu esivaihe, jonka tarkoituksena oli aikataulujen suunnittelu. Tuolloin toimeksiantajat ”varoittivat” kuntakääntäjiä tulevista, suuritöisistä käännöksistä, mikä antoi kääntäjille mahdollisuuden suunnitella omia aikataulujaan ja valmistautua toimeksiantoon,

mikä vähensi aikatauluongelmia. Kun kääntäjillä oli tarpeeksi aikaa, he saivat aikaan viimeisteltyjä käännöksiä, joiden kieleen ja sisältöön he olivat tyytyväisiä.

Toinen käännösten laatua parantava seikka oli yhteistyö ja yhteydenpito käännösprosessin eri toimijoiden kesken. Kuntainstituutio luo tälle yhteistyölle hyvät edellytykset. Kunnan työntekijät muodostavat yhteisön, jolla on yhteinen päämäärä. Kun yhteistyö toimii, myös käännöstoiminnan laatu on parempi, sillä kääntäjien on helppo ottaa yhteyttä lähdetekstien kirjoittajiin ja muihin kunnan asiantuntijoihin. Mahdolliset virheet ja epäselvyydet ratkaistaan jo prosessin aikana, jolloin valmiissa käännöksissä on todennäköisesti vähemmän ongelmia. Aikatauluista ja muista ongelmatilanteista on myös helpompi neuvotella, kun toimijoiden välinen viestintä on kunnossa. Lisäksi yhteistyö nopeuttaa käännösprosessia, mikä antaa kääntäjille lisää aikaa kääntää.

Erityisesti kääntäjien välinen yhteistyö vaikuttaa positiivisesti käännöstoimintaan. Kuntakääntäjät työskentelevät usein samoissa tiloissa, joten keskinäinen yhteistyö on helppoa. Kääntäjät auttavat toisiaan ongelmissa, jotka liittyvät tekstien sanastoon ja kielenkäyttöön. Jos yhdellä kääntäjällä on vaikeuksia selviytyä toimeksiannostaan aikataulujen puitteissa, kääntäjät voivat jakaa tekstejä keskenään ja näin olla varmoja, ettei laadunvarmistusketju katkea. Lisäksi kuntakääntäjille tuntuu olevan tyypillistä, että ”kaikki kääntävät kaikkea”. Kääntäjillä ei ole toisin sanoen omia erikoisalueita, vaan he kääntävät kaikenlaisia tekstejä. Myös tällä tavoin kääntäjät edistävät käännöstoiminnan laatua, sillä mahdolliset poissaolot ja loma-ajat eivät vaikuta käännösten valmistumiseen.

Kuntakääntäjien ammattitaito ja suhtautuminen kääntämiseen vaikuttivat myös huomattavasti käännöstoiminnan laatuun. Tutkimuksen mukaan kuntakääntäjät ovat korkeasti koulutettuja ja kokeneita asiantuntijoita, jotka tuntuvat kantavan suurta vastuuta ruotsinkielisten (ja osittain myös suomenkielisten) kuntatekstien laadusta. Tämä voi johtua siitä, että he kuuluvat itse ruotsinkieliseen vähemmistöön ja haluavat palvella omaa kieliryhmäänsä parhaalla mahdollisella tavalla. Toisaalta heidän roolinsa on ristiriitainen, sillä he puhuvat samanaikaisesti instituution, eli kunnan, äänellä.

Kuntien käännösprosessin laatua heikensivät seuraavat seikat:

- 1) kiireellisyys ja liian suuri työmäärä
- 2) käännöstyön vähäinen arvostus ja näkymättömyys
- 3) lähdetekstien välttävä laatu
- 4) palautekulttuurin puute

Kuntien käännöstoiminnan laatua heikensivät riittämättömät aikaresurssit ja liian suuri työmäärä. Kääntäjät eivät useinkaan voineet päättää, kuinka pitkä aika heillä oli toimeksiannon suorittamiseen, sillä kunnan aikataulut ohjaavat käännöstoimintaa. Kuntatyön luonne tarkoittaa myös sitä, että kääntäjät saavat usein useita toimeksiantoja samaan aikaan.

Kääntäjät tiesivät, että aikatauluongelmia oli vaikea ratkaista. Ensinnäkin lähdetekstien kirjoittajilla oli omat aikataulunsa ja toiseksi kääntäjät olivat tekstintuotantoketjun loppupäässä. Näin ollen ongelmat kasautuivat usein kääntäjille. Vaikka kuntakääntäjät kokivat, että he olivat hetkittäin hyvin kiireisiä ja että toimeksiantoja oli tiettyinä aikoina liikaa, he myös ymmärsivät, ettei jokaiseen toimeksiantoon voi kuulua esivaihetta. Myös tekstien kirjoittajilla on tiukat aikataulunsa. Kuntatyö ei vain ole luonteeltaan sellaista, että näitä asioita olisi helppo muuttaa.

Toisaalta kuntakääntäjät arvelivat kiireen ajoittain johtuvan myös siitä, että lähdetekstit lähetettiin käännettäviksi aivan liian myöhään. Kuntakääntäjät tulkitsivat tämän joissakin tapauksissa merkinä siitä, että toimeksiantajat eivät ymmärtäneet, miten haastavaa ja aikaa vievää kääntäminen oli. Toimeksiantajien odotukset eivät aina olleet realistisia. He odottivat toisaalta käännösten valmistuvan hetkessä ja toisaalta olevan ”hyvää ruotsia” ja vastaavan lähdetekstiä.

Kuntakääntäjät kokivat ajoittain, ettei kunnassa arvostettu kääntämistyötä. Usein tämä liitettiin edellä mainittuun lähdetekstien lähettämiseen viime tingassa. Kuntakääntäjät kokivat, että jotkut toimeksiantajat unohtivat, että teksti pitäisi kääntää tai pitivät sitä vain ”pakollisena pahana”. Jotkut haastatelluista arvelivat tämän johtuvan siitä, että kaksikielisyys oli alueen normi. Käännöstyö menettää arvostustaan, kun ”kaikki” osaavat molempia kieliä.

Kuntakääntäminen on myös hyvin pitkälti näkymätöntä, ja tällä näkymättömyydellä voi olla oma vaikutuksensa käännöstyön arvostukseen. Kuntakääntäjät voivat toisaalta kokea, että he ovat ulkopuolisia ja että he ovat yksin vastuussa tekstien laadusta, vaikka he ovat osa kunnassa tapahtuvaa käännösprosessia.

Myös puutteelliset lähdetekstit heikentävät kuntien käännöstoimintaa. Lähdetekstien kääntämiseen on käytettävä enemmän aikaa ja resursseja kuin hyvin kirjoitetun tekstin kääntämiseen. Kuntakääntäjät arvelivat, että heikot lähdetekstit johtuivat siitä, että tekstien kirjoittajat eivät olleet tekstintuottamisen ammattilaisia vaan oman erikoisalueensa asiantuntijoita. Kääntäjät kertoivat usein huomauttavansa lähdetekstien kirjoittajille tekstien virheistä ja korjaavansa virheitä. Kuntakääntäjät työskentelivät siis joskus sekä lähde- että kohdetekstien kanssa. Tämä kertonee, että kuntakääntäjät ottivat kielen ammattilaisina vastuuta kaikesta instituution kirjallisesta viestinnästä. Kuntakääntäjät kokivat kuitenkin, että lähdetekstien korjaaminen vei huomattavasti aikaa varsinaiselta kääntämiseltä, eikä täten ollut tarkoituksenmukainen käytäntö.

Lisäksi näyttää siltä, että kunnissa ei ole palautekulttuuria, eli säännöllisin väliajoin tapahtuvaa sekä kollegoilta että kääntäjien vastaanottajilta saadun palautteen purkamista. Onnistumisten ja mahdollisten epäonnistumisten läpikäynti voisi parantaa kuntien käännöstoiminnan laatua ja auttaa kääntäjiä parantamaan ammattitaitoaan.

Johtopäätökset

Tutkimuksesta käy ilmi, että kuntien käännöstoiminnassa on ennen kaikkea kyse institutionaalisesta kääntämisestä. Täten kuntakääntäjät eivät käännä vain kunnan tekstejä, vaan he kääntävät itse asiassa koko *kuntainstituutiota*.

Tämän tutkimuksen perusteella kaksikielisten kuntien käännöstoiminnan laatua voisi kuvata hyväksi. Jotta käännöstoiminnan laatu pysyy hyvänä tai jotta sitä voisi parantaa, tulisi kuntien ottaa huomioon, että käännöstoiminnan laatu ei ole vain kuntakääntäjien käsissä. Vastuu käännöstoiminnan laadusta on koko kunnalla. Sillä, miten muut käännösprosessiin osallistuvat toimijat toimivat, voi olla suuri vaikutus käännöstoiminnan laatuun.

Käännösprosessin osapuolten, eli kääntäjien, toimeksiantajien, lähdetekstien kirjoittajien ja muiden asiantuntijoiden, yhteistyöedellytyksiä tulee vaalia ja vahvistaa. Eri toimijoiden välinen etäisyys ei saa kasvaa liian suureksi, sillä yhdessä toimiminen vaikuttaa käännöstoiminnan laatuun positiivisesti.

Kääntämiselle tulisi antaa mahdollisimman paljon aikaa. Aika on rajallista, mutta siitä huolimatta on hyvä muistaa, ettei asiallista, selkeää ja ymmärrettävää viranomaiskieltä saavuteta kiireessä. Käännöstoiminnan tärkeyttä tulisi korostaa ja sen vaatimaa taitoa ja aikaa tulisi tuoda esiin, jotta kääntämisen arvostus paranisi. Näin ehkä myös aikatauluihin ja odotuksiin liittyvät ongelmat vähenisivät. Myös lähdetekstien laatuun tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Ei ole tarkoituksenmukaista, että kuntakääntäjät ovat vastuussa paitsi kohdetekstien, myös lähdetekstien, laadusta. Kuntakääntäjiltä vaaditaan paljon. Heillä on omat tiukat aikataulunsa ja samalla lakien asettamat velvoitteet täytettävinaan.

Tämä tutkielma valottaa kaksikielisten kuntien käännösprosessia ja sen laatua. Tekemäni haastattelut antavat uutta tietoa kuntakääntämisestä ja johtavat uusiin kysymyksiin. Siitä huolimatta käännösprosessin laatua olisi kannattanut korostaa jo haastatteluvaiheessa. Yksityiskohtaisempi lähestymistapa olisi todennäköisesti johtanut myös tarkempiin vastauksiin ja tehnyt tutkimuksen tuloksista yleistettävämmät.

Kuntakääntämistä on syytä tutkia enemmän. Kuntien käännöstoiminnan laatua voi lähestyä myös muiden käännösprosessin osapuolten, kuten käännösten vastaanottajien, näkökulmasta. Lisäksi tämän tyyppinen tutkimus olisi syytä tehdä uudelleen. Moni asia on muuttunut vuodesta 2012, jolloin aineisto kerättiin. Myös muita instituutioita ja niissä tehtävää käännöstyötä olisi hyvä kartoittaa, erityisesti ruotsin kielen näkökulmasta. Voidaan ajatella, että mitä asiallisempia, selkeämpiä ja ymmärrettävämpiä ruotsinkielisiä tekstejä kunnat julkaisevat, sitä enemmän niitä luetaan ja sitä paremmalta ruotsin kielen tulevaisuus näyttää Suomessa.